

RECERQUES SOBRE EL POBLAMENT PROTOHISTÒRIC A LA BAIXA SEGARRA: EL JACIMENT IBÈRIC DEL COLL BLANC (BELLPRAT, ANOIA)

per M. Carme Belarte, Jordi Hernández i Jordi Principal

1. Introducció

1.1. El projecte de recerca

Els autors d'aquest article han dut a terme, entre 1995 i 1999, un seguit de treballs que s'emmarquen dins d'un projecte de recerca sobre el poblament protohistòric a la zona de l'Alt Gaià, l'Alt Boix i la vall del Riu Corb. Aquest projecte ha estat impulsat per l'Associació Cultural Baixa Segarra (ACBS) i desenvolupat per un equip d'investigadors de la Universitat de Barcelona, sota la direcció de Joan Sanmartí i Mercè Roca.

La recerca s'inicià amb l'excavació del jaciment del bronze final del Coll Roig (Bellprat, Anoia) que, si bé era conegut d'antic, mai no havia estat objecte d'una intervenció arqueològica programada. Els resultats d'aquests treballs foren publicats en el número 4 d'aquesta mateixa revista (Belarte, Hernández, Principal, 1996, ps 27-36). En el moment en què l'ACBS ens proposà de dur a terme l'excavació del Coll Roig, ens plantejàrem la realització d'un projecte global sobre el poblament protohistòric de la zona, que inclogués l'estudi d'altres assentaments. La recerca bibliogràfica realitzada prèviament a l'inici d'aquests treballs d'excavació posava de manifest l'escassetat de publicacions arqueològiques modernes en aquestes comarques (Almagro 1947; Almagro, Serra, Colominas, 1945; Enric 1976; Enrich i Enrich 1989; Vilaseca 1935 i 1949). Per una altra part, les cartes arqueològiques de les comarques de l'Anoia i la Conca de Barberà mostraven una relativa abundància de conjunts de materials arqueològics localitzats en superfície al costat d'una manca generalitzada d'estructures visibles. La densitat i la continuïtat del poblament es feia evident des del neolític fins a l'època medieval, amb una especial concentració durant l'edat del bronze i l'alta edat mitjana, mentre que els períodes ibèric i romà eren molt menys coneguts. No obstant això, la descoberta de la làpida de Civit, escrita en alfabet ibèric, el descobriment i estudi de la qual (Velaza 1994) eren molt recents en el moment d'elaborar el nostre projecte de recerca, mostrava clarament la importància d'aquest poblament ibèric a l'àrea d'estudi. Aquest panorama confús, especialment per les dificultats de datació i definició que ofereien bona part dels jaciments esmentats a les cartes arqueològiques, posava de manifest la necessitat

d'endegar un projecte de recerca que aprofundís en l'estudi del poblament protohistòric.

1.2. Les prospeccions arqueològiques

L'any 1994, en iniciar-se la nostra recerca, a la zona es coneixien oficialment (això és testimoniats a la carta arqueològica) tres jaciments: el nucli del Coll Roig (Bellprat, Anoia), i les necròpolis d'època medieval de Sant Gallard, les Piles i la Cirera (Conca de Barberà), situats en indrets també amb tradició d'hàbitat de les edats del bronze i del ferro. Com s'ha dit, el jaciment del Coll Roig va ser objecte de la primera intervenció dirigida pel present equip a l'any 1995. Fora de les publicacions científiques o de la mateixa carta arqueològica, els afeccionats locals ens van informar de l'existència d'un bon nombre de jaciments més, dels quals només dos, el Coll Blanc (Bellprat, Anoia) i Cal Calbet (Santa Coloma de Queralt, Conca de Barberà) vam poder-ne comprovar l'existència sobre el terreny. El primer dels dos jaciments esmentats va ser objecte de la segona excavació en extensió a la zona, tal i com exposarem més endavant.

Paral·lelament a l'excavació del Coll Blanc, es van executar sengles campanyes de prospecció a les conques altes dels rius Gaià i Boix, en els anys 1996 i 1997, respectivament. Més concretament, la prospecció es va centrar a la conca alta del riu Gaià i del Boix i territoris circumdants corresponents als municipis de Santa Coloma de Queralt, Conesa, les Piles, Santa Perpètua de Gaià (Conca de Barberà) i Bellprat (Anoia), la qual cosa completava la recerca a la zona nord-est de la Conca de Barberà en el seu límit amb l'Anoia.

Contràriament al que esperàvem, els resultats d'aquestes dues campanyes de prospecció van ser relativament pobres, a causa de les dificultats que vam haver d'afrontar per a la identificació dels jaciments, dificultats provocades per factors diversos, tant d'ordre cultural com natural:

1. Terraplenament i rebaix dels camps a causa dels treballs agrícoles (de manera que en algunes zones signifiquen un desnivell d'entre 1-2 m per comparació al nivell original de superfície), que han implicat, en molts casos, la destrucció parcial o total de jaciments arqueològics.

2. Vegetació: la part septentrional de la Conca de Barberà o Baixa Segarra està poblada per vegetació de tipus submediterrani, amb domini de l'alzinar amb marfull i del carrascar, on els boscos es presenten sense gaires arbusts. No obstant, actualment àmplies franges han estat ocupades pel pi blanc, mentre que a les àrees d'obaga predomina el complex del roure valencià. Conseqüentment, a les zones encara no conreades on ha romàs la vegetació original (zones de carena, solanes, vessants de turons, cims) les acumulacions de fullaraca i d'herbes baixes formen una capa que fa difícil la identificació de restes arqueològiques en superfície (sobretot ceràmica, veritable fòssil director de la prospecció).

3. Configuració geològica i erosió. La major part de l'àrea objecte d'estudi respon a una plataforma composta per materials oligocènics entre els quals destaquen principalment les argiles, seguides pels conglomerats calcaris, els guixos, els salmons vermellosos i les margues roges, que es tradueixen en una configuració orogràfica de turons argilosos (argiles blanques i roges sobretot) molt sensibles a l'erosió produïda pel vent, la pluja, les torrenteres, etc. Aquest fenomen és particularment intens als indrets mancats de vegetació o amb bosc baix, indrets aquests que reuneixen bones perspectives per a la recerca arqueològica atès que la manca de vegetació, allà on no li és característica, pot ser conseqüència d'una actuació antròpica.

De tota manera, i malgrat les dificultats esmentades, els treballs de prospecció van permetre la localització de 10 nous jaciments. Cronològicament i culturalment se n'han pogut atribuir 4 a l'època medieval (El Forcadell, Mas del Joan, Torlanda i Santa Perpètua de Savella; el primer al municipi de Bellprat i els tres darrers a Conesa), si bé un d'aquests presenta restes anteriors ibèriques (Torlanda) i altres dos establiments presenten restes corresponents al bronze final o bé a la primera edat del ferro (El Forcadell i Mas del Joan); del període romà altimperial se n'ha identificat un (Gubià II, Santa Coloma de Queralt); tres jaciments corresponen a la cultura ibèrica (Figuroleta, Les Piles; El Castellot, Santa Perpètua; Clota del Taverner, Conesa), un al bronze final (Obaga del Xeco, Bellprat) i un altre (Cal Joanet del Piu, Santa Perpètua de Gaià) ha estat caracteritzat com a prehistòric per la troballa de sílex en superfície, encara que sense indicadors cronològics precisos. Territorialment, 8 pertanyen a la comarca de la Conca de Barberà, i 2 a la de l'Anoia. Entre els primers, la meitat pertanyen al terme municipal de Conesa, dos a Santa Perpètua de Gaià, un a Santa Coloma de Queralt, i un a Les Piles. Els dos jaciments de l'Anoia corresponent al terme de Bellprat, l'únic prospectat d'aquesta comarca.

2. El jaciment ibèric del Coll Blanc

2.1. Situació geogràfica i cronologia

L'establiment del Coll Blanc està situat dins el terme municipal de Bellprat, a la comarca de l'Anoia, aproximadament a 3 km al sud-est de Santa Coloma de Queralt i a uns 3'5 km i mig a l'oest del poble de Bellprat, a l'alçada del Km 2'9 de la carretera comarcal B-220 (Santa Coloma de Queralt-La Llacuna) (fig. 1). Està a una altura de 634 m s.n.m. El jaciment s'estén pel cim i el vessant de ponent d'un promontori, format per argiles blanquinoses, conegut popularment amb el nom de Coll Blanc. Des del turó es domina visualment el començament de la vall del riu Gaià.

El jaciment ens el va donar a conèixer Jeroni Díaz, afeccionat local, l'any 1995, mentre treballàvem al jaciment proper del Coll Roig. En el moment de la descoberta, hom apreciava, en superfície, una concentració important de material arqueològic consistent, en la seva major part, en ceràmiques ibèriques, essent especialment

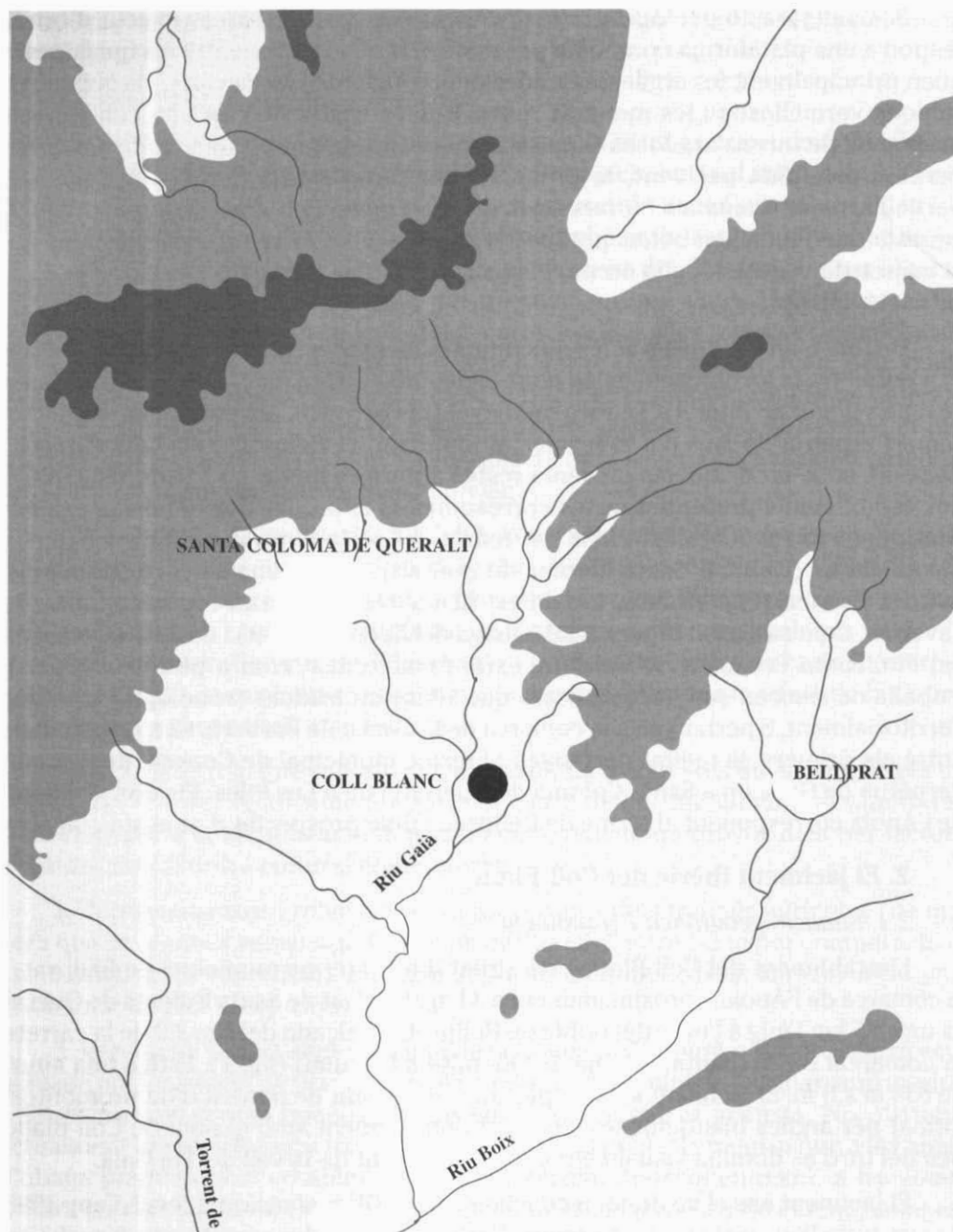

Fig. 1. Esquema topogràfic de la conca alta del riu Gaià, amb la situació del jaciment del Coll Blanc i amb indicació de les principals poblacions actuals.

abundant a la part baixa del turó. Així mateix, al vessant sud hi havia alguns blocs de pedra, alguns dels quals semblaven formar part de murs, i d'altres havien estat clarament arrossegats per l'erosió, que ha estat molt forta en alguns indrets i ha originat torrenteres que han afectat notablement el jaciment. Els treballs d'excavació es van centrar en aquest vessant sud, en el qual s'han desenvolupat quatre campanyes (realitzades, respectivament, els anys 1996, 1997, 1998 i 1999)¹, fins a considerar esgotat el jaciment. Les campanyes del 1996 al 1998 van ser publicades en el número 6 d'aquesta revista (Belarte, Hernández, Principal, 1999, p. 7-29) però, en alguns aspectes, les interpretacions publicades en aquell moment han estat revisades i modificades en el present article (veg. nota 3).

Aquests treballs han permès d'identificar-hi la presència de diverses construccions, que corresponen a un assentament de finals del període ibèric (darrer quart del segle II - inici del I a.C.), amb dos moments d'ocupació separats per un lapse de temps molt breu: al primer d'aquests moments corresponen les restes de tres habitacions de planta rectangular allargada; i del segon moment es conserva un edifici aïllat, superposat parcialment a una de les habitacions del primer moment. A aquestes edificacions cal afegir tres clavegueres o canalitzacions destinades a l'evacuació de les aigües.

Per una altra part, els materials recollits en superfície indiquen, deprés d'un període d'abandonament d'almenys 300 anys, l'existència d'una ocupació residual o freqüentació del lloc en època tardoromana. Els materials esmentats permeten donar una datació de final segle IV-V dC per a aquesta darrera utilització de l'indret.

2.3. Les construccions identificades

2.3.1. Les habitacions 1, 2 i 3

Dins del període tardoibèric, com s'ha indicat, es poden determinar dos moments d'ocupació. Al més antic correspon un conjunt de tres habitacions, encara que sembla versemblant creure que n'hi havia hagut d'altres que han estat

¹ Aquests treballs han estat subvencionats per l'Associació Cultural Baixa Segarra i per l'empresa BERCONTRES.

Les campanyes d'excavació de 1996 i 1997 es van realitzar amb la col·laboració d'un grup d'alumnes de l'institut d'ensenyament secundari de Santa Coloma de Queralt, i les de 1998 i 1999 amb un grup d'estudiants de la Universitat de Barcelona. Agraïm a Marc Llorac, Rosa Pont, Ester Mas, Marta Pontnou, Jordi Franquesa, Albert Palà i Ramon Orga la seva col·laboració desinteressada. Igualment, el nostre agraïment a Valentí Gual, Josep Maria Carreras, Silvestre Palà i Joan Ramon Rodríguez Ximenos, als quals, en molts aspectes, devem el bon funcionament d'aquest projecte.

totalment destruïdes a conseqüència dels factors erosius, que han afectat enormement el jaciment. Les tres habitacions identificades, numerades com habitacions 1, 2 i 3, formen part d'un mateix conjunt constructiu (fig. 2).

L'habitació 1 consisteix en un recinte de planta aproximadament rectangular, orientat en sentit nord/sud, amb unes dimensions de 5,6 per 2,65 metres i una superfície interna de 14,85 m² (fig. 2 i foto 1). La paret més ben conservada era la situada al nord del recinte (UE 2)², que tancava per aquesta banda les habitacions 1 i 2. Aquest mur té una amplada entre 65 i 70 cm, i està format per blocs de pedra lleugerament cairejats de formes i mides molt diverses, entre els quals abunden les lloses planes, així com alguns grans blocs, superant els 80 cm de longitud. Està construït a base de col·locar les pedres més grans formant dos paraments (un d'interior i un altre d'exterior), amb reompliment de pedres més petites. Se'n con-

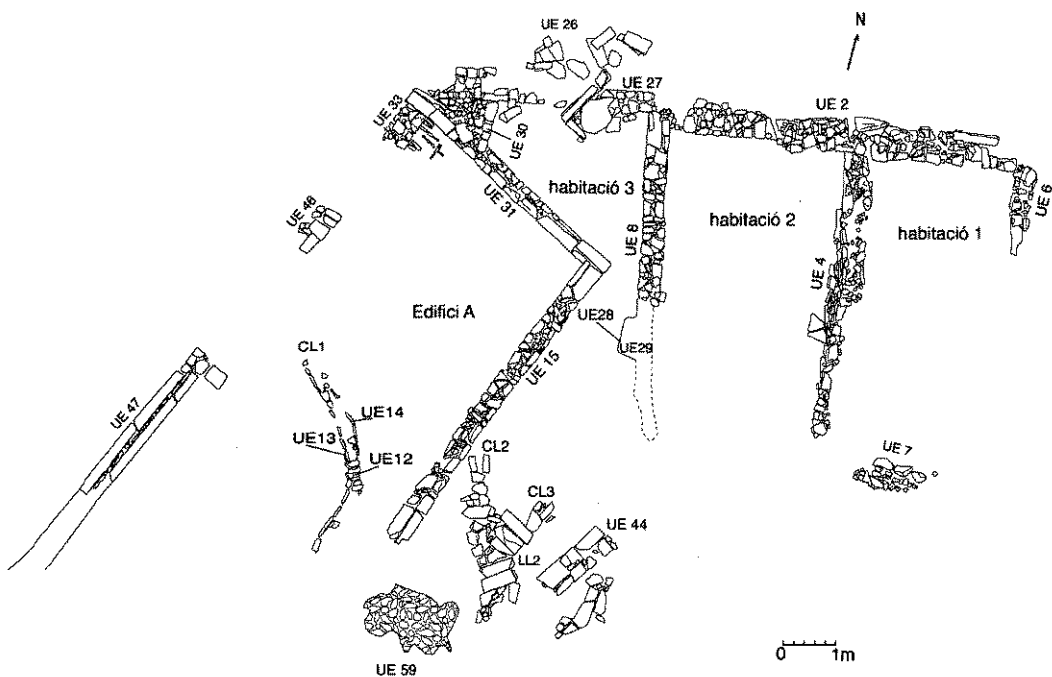

Fig. 2. Planta general del jaciment del Coll Blanc, a final de l'excavació de 1999, amb indicació dels números d'UE.

2 Al llarg d'aquesta descripció, farem esment repetidament del terme «unitat estratigràfica» (abreujat UE). Considerem com a unitats estratigràfiques tant les capes de terra (o estrats) que identifiquem al jaciment, com els murs i altres estructures. A cada UE li correspon un número diferent, i són numerades des de l'1 fins a l'infinit. El núm. 1 correspon al nivell superficial que cobreix la sedimentació arqueològica del jaciment.

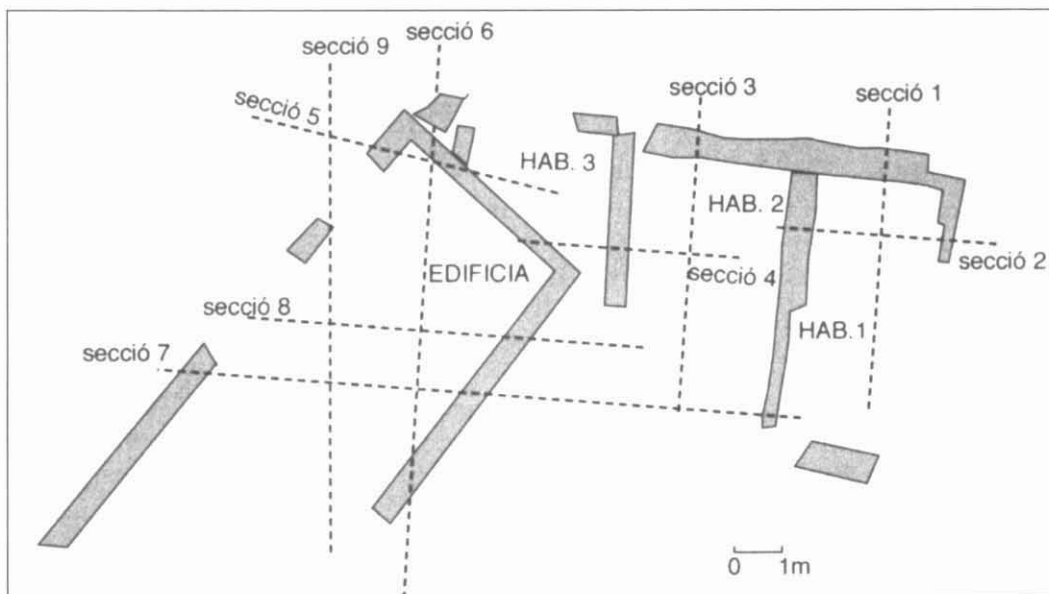

Fig. 3. Planta esquemàtica del jaciment del Coll Blanc, amb indicació de les seccions estratigràfiques.

serven entre 7 i 8 filades, amb una alçada màxima de 85 cm. La filada inferior, que feia la funció de fonament, està formada per blocs d'aspecte més groller, gairebé sense retocar. Per la seva cara externa, el mur ha sofert una forta pressió dels agents erosius, de manera que ha cedit vers l'interior del recinte, en el sentit del pendent del turó.

Pel costat oriental, aquesta habitació era delimitada per un mur (UE 6), que es conserva tan sols en una longitud de 1,70 metres, havent-se perdut en la seva major part. Està fet amb blocs de pedra que, en general, són de mida inferior a les de la paret nord, que acabem de descriure, i hi predominen els blocs rectangulars i quadrats. La seva amplada màxima és d'uns 40 cm. No sabem si aquest mur separava aquesta habitació d'un espai obert, exterior a l'assentament, o bé d'una altra habitació no conservada, ja que en aquest punt l'erosió ha estat molt forta.

Pel costat oest, aquest recinte queda separat de l'habitació 2 per una paret mitgera (UE 4) de 40 cm de gruix i que es conserva en una longitud màxima de 3,20 metres, havent desaparegut en la seva meitat sud. Estava construïda de manera molt irregular, amb alternança de blocs de diverses mides, amb predomini de pedres mitjanes, especialment lloses primes, però amb alguna excepció, com una gran llosa de 90 cm de llarg. Tot i estar molt malmesa a causa de les abundants arrels que hi havia al damunt, se'n conservaven fins a 9 filades (amb una alçada màxima de 67 cm), al seu extrem nord.

Per últim, el mur que delimitava el recinte per l'extrem sud (UE 7), és el més fortament afectat per l'erosió. Només se'n conserva molt parcialment la primera filada, feta amb blocs de pedra de mides diferents, col·locats de forma irregular. De 60 cm de gruix, es conserva en una longitud màxima de 1,40 m.

L'interior de l'habitació era cobert per una capa de terra argilosa, de fins a 90 cm de gruix (UE 3), que contenia abundants lloses de pedra. Interpretem aquesta capa de terra com el resultat de l'enderroc del sostre i de les parets de l'habitació, que devien haver tingut una elevació de terra compactada (probablement, tàpia) sobre un basament de pedra. Aquest estrat contenia alguns carbons, fragments de ceràmica, una fusaiola i escassíssimes restes de fauna. Sota aquesta capa d'enderroc aparegué directament l'argila natural, que, retallada i aplanada prèviament a la construcció de l'edifici, devia formar el paviment (fig. 4, seccions 1 i 2). Les parets de l'habitació estaven construïdes directament sobre aquesta argila. A l'interior de l'habitació no s'hi va documentar cap llar de foc, ni tampoc altres estructures construïdes sobre aquest sòl.

Pel que fa a l'habitació 2, el seu estat de conservació era molt desigual tant pel que fa als murs com per la seva sedimentació interna. En primer lloc, la meitat sud ha estat doblement afectada per l'erosió i la vegetació; com a conseqüència, el sediment arqueològic en aquesta part de l'habitació era inexistent, i les argiles naturals estaven directament cobertes per una capa de terra vegetal, molt alterada per l'acció de les arrels. Per una altra part, en moments difícils de situar dins el temps però amb posterioritat a aquesta ocupació d'època ibèrica, els murs oest i nord d'aquesta habitació van ser parcialment despedrats, sens dubte per tal de reaprofitar-ne la pedra per bastir altres construccions.

Malgrat tots els problemes de conservació descrits, l'excavació d'aquesta habitació ha proporcionat informació suficient com per deduir-ne les dimensions aproximades del recinte i per conèixer la tècnica de construcció dels murs. Aquest espai tenia, almenys a la meitat nord, una amplada de 3,40 metres. La longitud no es pot conèixer amb exactitud, ja que el mur sud no s'havia conservat. No obstant, si considerem que, com sembla lògic, aquest devia ser una prolongació del mur sud de l'habitació 1, podem restituir una longitud aproximada de 6 metres, és a dir, que la superfície devia ser d'uns 20,4 m². Seria, per tant, una mica més gran que l'habitació 1.

Quant a la tècnica de construcció de les parets, cal dir que és idèntica a la que es va emprar per a les parets del recinte 1 (fotos 1 i 2). El mur nord del recinte consisteix en un mur de tanca comú a les dues habitacions. Com a conseqüència del despedrament parcial que havia sofert, es conservava molt desigualment pel que fa a l'alçada. Així, en el seu extrem est tenia un màxim de 6 filades, mentre que a la part on havia estat despedrat només se'n conservaven 3. Quant al mur oest (UE 8), està compost per grans blocs alternant amb pedra petita, i té una amplada

Foto 1

Foto 2

mitjana de 40 cm. La paret est d'aquesta habitació (UE 4) és mitgera amb l'habitació 1, i ja ha estat descrita. Per últim, com hem dit, el mur sud del recinte havia estat destruït totalment a causa de l'erosió.

L'interior de l'habitació estava reomplert d'una capa de terra procedent de la destrucció dels murs. Aquest enderroc (UE 5), com el de l'habitació 1, consistia en una capa de terra argilosa (d'un gruix màxim de 40 cm) que contenia una gran quantitat de lloses de pedra, procedents sens dubte de l'esfondrament de les parets del recinte. Aquest estrat recobria una segona capa d'enderroc (UE 11), d'un màxim de 25 cm de potència, diferenciada de la primera per la disminució en la freqüència d'aparició de pedres i formada per una capa de terra argilosa groc-gris amb carbonets. Aquesta segona capa d'enderroc de parets recobria un nivell de

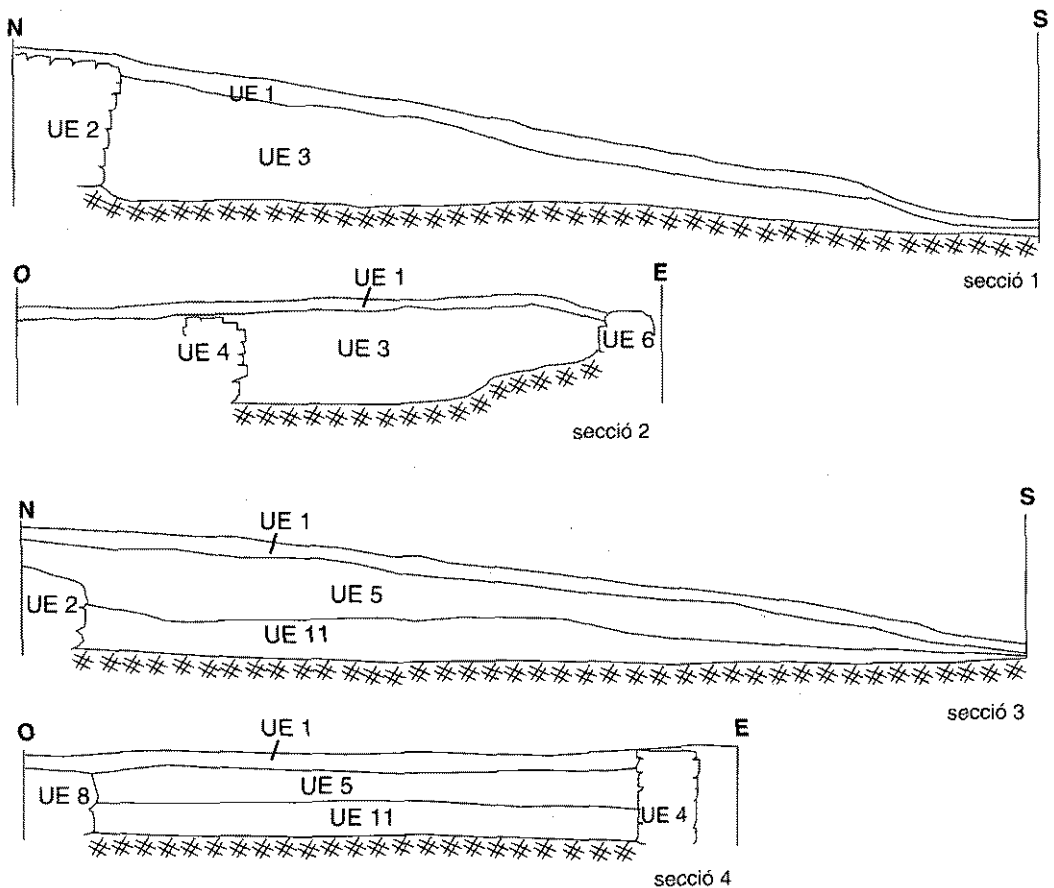

Fig. 4. Seccions estratigràfiques longitudinals i transversals de les habitacions 1 i 2 (seccions 1 a 4 indicades a la figura 3).

paviment format per l'argila natural, retallada i aplanada a fi i efecte d'ésser utilitzada com a sòl (UE 21). La presència d'aquestes dues capes d'enderroc, una amb més pedra i una altra de més terrosa, recolzaria la hipòtesi d'una paret construïda amb dues tècniques i materials diferents. La part superior dels murs, feta de terra, va ser la primera en esfondrar-se junt amb el sostre, segurament fet d'elements vegetals i fang i, per tant, les seves restes estaven directament sobre el sòl de l'habitació, mentre que la part inferior, que s'ha conservat, és feta amb pedra (fig. 4.- seccions 3 i 4).

De la mateixa manera que a l'habitació 1, un cop excavat completament aquest recinte no es documentaren restes de llars, banquetes, mobiliari o altres estructures domèstiques directament sobre el nivell de sòl (foto 2).

Pel que fa a l'habitació 3, tot i seguir la mateixa orientació que les dues descrites anteriorment, queda tancada, al nord, per un mur diferent de l'UE 2 (i que, probablement, havia estat construït amb anterioritat a aquest, si bé no s'ha pogut establir amb seguretat). Es tracta d'un mur més estret (UE 27), d'una amplada d'entre 40 i 60 cm (enfrent dels 60-80 cm de la UE 2), i fet amb una tècnica constructiva diferent, a base de pedra petita i poques lloses, mentre que tots els murs de les habitacions 1 i 2 estan realitzats amb predomini de lloses i blocs. El límit oest de l'habitació ve marcat pel mur UE 30, que es conserva en una longitud de 80 cm des del seu punt d'unió amb el mur de fons UE 27. A partir d'aquest punt, el mur està destruït i en part reaprofitat per tal de bastir el mur UE 31 de l'edifici A (veg. apartat 2.3.2). En la part conservada, aquesta estructura estava formada per pedres de mida petita i mitjana i tenia una amplada aproximada de 40 cm. El mur est del recinte (UE 8) és la paret mitgera amb l'habitació 2 (UE 8), i ja ha estat descrita. Més al sud, aquest mur ha estat despedrat, però el límit de la rasa de despedrament (UE 28) es va poder identificar en una longitud de 2,50 m. Això dona una longitud mínima per aquest espai de 6,20 m, que no es deu allunyar gaire de la longitud total originària, encara que la desaparició del límit sud a causa de l'erosió no permet de comprovar-ho. Quant a l'amplada d'aquesta habitació, a la part nord és de 3 m aproximadament (fig. 2).

A la part conservada d'aquesta habitació s'ha pogut excavar la sedimentació interna tret de la part destruïda per la construcció de l'edifici A, no presentava indicis de remocions ni alteracions posteriors. En primer lloc, i adossant-se als murs UE 27, UE 30 i UE 8, hi havia un estrat de terra argilosa força compacta que contenia abundants lloses de pedra, d'un gruix entre 54 cm al nord i 10 cm al sud, que ha estat interpretada com a nivell d'enderroc de les parets de l'habitació (UE 18 = UE 22), i que presenta característiques idèntiques als estrats d'enderroc de parets de les habitacions 1 (UE 3) i 2 (UE 5), ja descrits. Aquest enderroc cobria un paviment de terra molt argilosa, de coloració marró i amb taques vermelloses (UE 38), de gruix irregular assolint un màxim de 8 cm a la banda nord i cobrint l'argila natural.

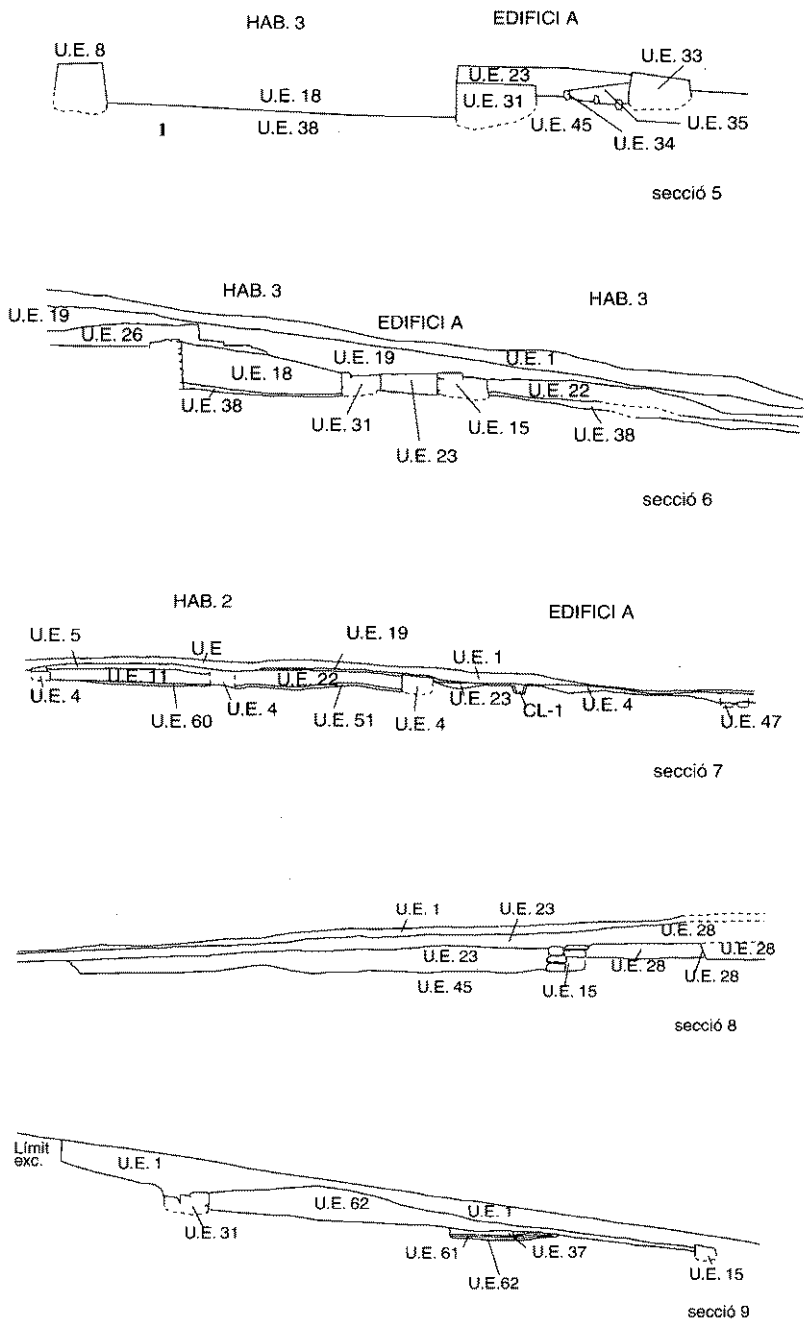

Fig. 5. Seccions estratigràfiques de l'edifici A i l'habitació 3 (seccions 5 a 9 indicades a la figura 3).

La funció d'aquest paviment, identificat en zones puntuals, era, sens dubte, la de cobrir les irregularitats de l'argila natural (fig. 5.- seccions 6 i 7).

Per una altra part, aquesta habitació ha proporcionat, funcionant amb el paviment UE 38, una estructura formada per un quatre blocs de pedra, entre els quals cal esmentar-ne un de grans dimensions (67 x 52 cm), i algunes lloses falcades verticalment (UE 43), tancant un espai de planta quadrada i 60 x 60 cm aproximadament (foto 3). A l'interior de l'espai delimitat per aquest dispositiu, hi havia les restes de dues àmfores itàliques esclafades. Creiem que la funció de l'UE 43 devia haver estat la de faltar les àmfores. Probablement, aquest element s'adossava a l'angle sud-est de l'habitació, actualment desaparegut, tant per la rasa de despedrament (UE 28) del mur est (UE 8), com per l'erosió del mur sud. En qualsevol cas, sembla un clar indicatiu dels límits perduts de l'habitació.

2.3.2. L'edifici A

L'edifici A consisteix en una construcció de planta rectangular, orientada nord-est/sud-est i superposada parcialment a l'habitació 3 (fig. 2 i 5; foto 3)³.

L'excavació només ha pogut identificar tres murs formant part d'aquesta construcció, el quart havent desaparegut totalment a causa de l'erosió. En primer lloc, cal fer esment del mur UE 15, de traçat nord-est/sud-oest, de 6,75 m de longitud. Construït en doble parament, alterna grans blocs amb pedra petita, se'n conserven 4 filades i la seva amplada és de 40 cm.

Seguidament, el mur UE 31, de traçat nord-oest-sud-est, fa angle amb l'anterior i està fet, igual que aquest, amb predomini de grans blocs ben tallats i encaixats, amb reompliment de pedra petita en filades regulars, de les quals se'n conserven 3. Té una amplada de 35 a 37 cm. Aquest mur talla la paret oest de l'habitació 3 (UE 30) i, fins i tot, n'aprofita la darrera filada per recolzar-se-li en part.

El mur UE 31 apareix travat a l'angle amb el mur UE 33, que s'estén vers el sud-oest en una llargada de 75 cm. En aquest punt hem deixat un testimoni de 1,6 m, ja que hi creix un arbre. Seguint l'alineació del mur UE 33 i a l'altra banda del testimoni, hem documentat un tram de mur d'1 m de longitud (que hem numerat UE 46, encara que segurament es tracta d'una continuació de l'anterior). Els dos

³ La troballa de materials d'època tardoromana en els nivells superficials que cobrien aquest edifici havien portat a proposar una cronologia tardana per a la seva construcció (Belarte, Hernández, Principal, 1999, p. 18 i seg.). No obstant, l'excavació de l'edifici, realitzada l'any 1999, va demostrar que havia estat construït a inici del segle I aC i abandonat, com a molt tard, vers 50 aC; essent l'existència dels materials tardoromans l'indicador d'una presència esporàdica a la zona ocurrencada segles després de l'enrunament de les estructures i de la qual no resten altres evidències que els propis materials.

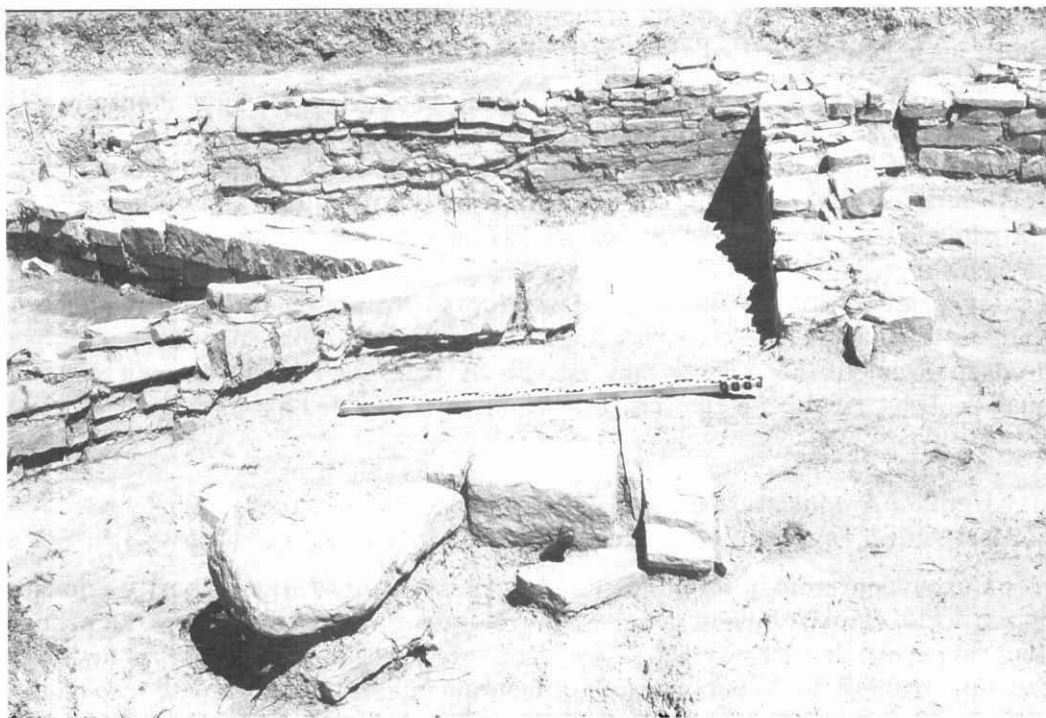

Foto 3

trams estan formats per pedres de mida petita i mitjana de forma irregular, col·locades en aparell desordenat. Tenen 48 cm d'amplada, el primer es conserva en 3 filades i el segon en una. En direcció sudoest, s'interromp en una llargària de 2,7 m, fet interpretat com a obertura de la porta de la casa, i prossegueix en un altre tram de 3,5 m de llargada (UE 47), aquest cop construït amb blocs molt allargats, en algun cas de més d'un metre de longitud, en doble parament i 40 cm d'amplada. Només se n'ha conservat la filada de fonamentació. El mur UE 47 s'interromp abruptament al sudoest, lloc on ha estat tallat pel que sembla una trinxera d'espoli, destinada a extreure'n les lloses; el retall efectuat (UE 64) està reomplert per un sediment argilós de coloració vermella (UE 65); presenta una llargària de 1,6 m. La longitud total dels vestigis del mur oest (UE 33, 46, 47 i 64) és de 11,3 m, i no s'ha documentat l'angle de l'edifici A cap al sudest.

Les dimensions de l'habitació per l'interior són de 11,3 m de longitud conservada per 4,2 m d'amplada mitjana, és a dir, que la superfície útil és de 47,5 m².

Pel que fa a la sedimentació interna de l'edifici (fig. 5), sota la capa de terra superficial que cobria tota la construcció incloent els murs, aparegué el nivell

d'enderroc de les parets (UE 23), format per una capa de terra argilosa molt compacta amb pedres abundants, amb alguns blocs de grans dimensions, que arriba a assolir una potència de 52 cm en alguns punts, i que va decreixent vers el sudoest, on acaba perdent-se al igual que el mur sudoest de l'habitació.

L'excavació d'aquest nivell d'enderroc va posar al descobert el paviment de l'habitació (UE 45), format per una capa de llim groc i potència màxima de 10 cm, així com una sèrie d'agencaments interns relacionats amb les diverses activitats realitzades a l'interior de l'edifici.

En primer lloc, a l'angle nordoest (format pels murs UE 33 i UE 31) es va identificar una estructura de planta rectangular, amb dimensions de 53 x 42 cm, delimitada per lloses de petites dimensions clavades verticalment i en sentit longitudinal (UE 34). Aquesta estructura s'adossava al mur 31 i quedava a 20 cm del mur 33. Sota aquesta estructura, aparegué una altra filera de lloses (UE 66), aquest cop clavades en el paviment, en direcció sudest, paral·lela al mur UE 31 i a 32 cm d'aquest mur. Aquesta segona filera s'ha de relacionar amb una banqueteta (UE 50) que s'adossa tot al llarg del mur 31 i que està formada, a la zona corresponent a la part central del mur i a continuació de la UE 66, per quatre toves de 44 cm de llarg i amplada entre 30 i 34 cm, dues d'argila de coloració vermellova i dues d'argila de color vert fosc col·locades alternant el color de les toves. Més a l'est, la banqueteta continua amb tres lloses col·locades planes, sobre les quals podien haver hagut toves que no s'han conservat. Aquesta estructura continua seguint el mur UE15 en una longitud de 180 cm, amb una gran tova de coloració verdosa revestida amb lloses de pedra, formant, en definitiva, una banqueteta en «L». La identificació d'aquesta banqueteta ens fa pensar que potser les lloses UE 34, col·locades en part sobre aquest element, formaven el revestiment d'una possible refecció d'aquesta banqueteta, que adquiriria així una disposició en «U» (fig. 6).

Finalment, cal descriure la presència d'una estructura de combustió (llar LL1), situada en posició excèntrica dins la meitat nord de l'habitació i funcionant amb el paviment UE 45. L'estructura s'identificà per una taca de terra cremada i de coloració vermellova, la superfície de combustió de la llar, de planta ovalada i dimensions de 105 x 75 cm, de 8 cm de gruix màxim i que en cobria una altra de preparació, de 45 cm de potència (UE 61), formada per fragments de ceràmica col·locats plans i pertanyents a peces diverses. Aquest llit de ceràmica estava destinat a mantenir l'escalfor de la llar, donades les característiques refractàries de la ceràmica, i havia estat disposat sobre una capa de terra d'un gruix entre 4 i 6 cm (UE 62), dipositada al seu torn dins una cavitat (UE 63) retallada en el paviment UE 45. Aquesta UE 62 devia ser el fang col·locat per fixar els fragments de la preparació UE 61, i aparegué envermellit per l'escalfor (foto 4).

El paviment UE 45 cobria directament l'argila natural, de manera que aquest edifici només hauria tingut una fase d'ocupació.

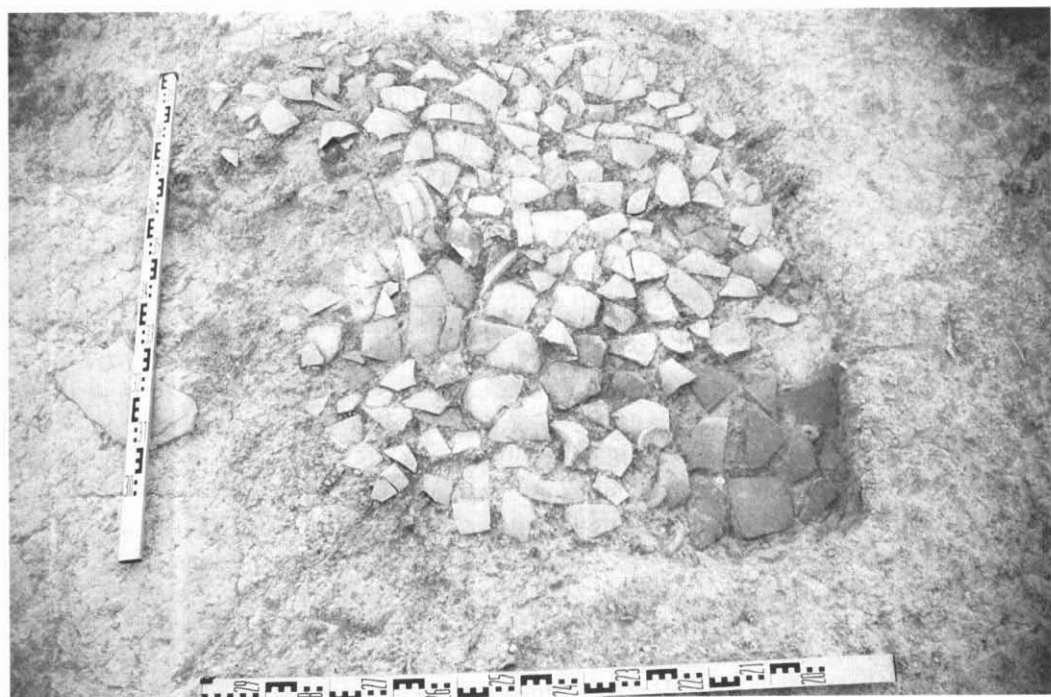

Foto 4

Foto 5

A la meitat sudoest de l'edifici, aproximadament a partir de la llar de foc, la sedimentació interna d'aquesta construcció evidenciava una forta alteració causada per l'erosió, de manera que el paviment havia estat gairebé totalment arrasat i no hi havia cap resta de l'enderroc. En aquesta zona s'ha documentat una claveguera (CL1), que serà descrita més endavant, i que es conservava gràcies al fet que les lloses havien estat encaixades en un retall practicat en l'argila. Les lloses de coberta d'aquesta estructura queden al nivell del paviment UE 45, desaparegut a causa de l'erosió en aquesta zona de l'habitació, de manera que no sabem si la cobria lleument o si la coberta era visible des de l'interior de l'habitació, encara que ens sembla més versemblant la primera possibilitat.

2.3.3. Les clavegueres

La claveguera 1 (CL1), construïda sota el paviment de l'edifici A, consisteix en una estructura formada per dues fileres paral·leles de lloses petites col·locades verticalment (UE 13 i UE 14) deixant una distància de 15 cm de separació entre les dues, la més ben conservada de les quals, a l'oest (UE 13), seguia un traçat curvilini. En el punt on el traçat de la claveguera girava, hi havia col·locades diverses lloses de dimensions mitjanes (20 per 10 per 4 cm) recolzant, planes, sobre les dues fileres abans esmentades, i formant la coberta de la claveguera (fig. 2).

Per tal de poder establir-ne la cronologia d'amortització, vam procedir a aixecar les lloses de la coberta i a excavar el sediment dipositat a l'interior (UE 24). El material arqueològic recuperat en el sediment (UE 24), ofereix un conjunt homogeni que en cap cas superaria una cronologia de primer quart de segle I aC (ceràmica ibèrica llisa i pintada, parets fines, àmfora itàlica).

Altres dues clavegueres (CL2 i CL3) han estat documentades al sud de l'habitació 3. Aquestes dues canalitzacions van ser construïdes al mateix temps i presenten aproximadament una forma d'«Y» (foto 5 i fig. 7). A l'extrem sud, convergeixen en un sol canal, a partir del qual devien abocar les aigües a l'exterior de l'assentament, vessant avall del turó. La construcció d'aquests elements es va fer seguint el mateix sistema que per a la claveguera CL1, de la manera que descriurem seguidament.

Entre l'habitació 3 i les clavegueres, el terreny argilós presenta un rebaix a la zona on s'inicien aquests dispositius. Sembla que CL2 (a l'oest) neixia originament allà, mentre que CL3 (a l'est) podria haver tingut una part no conservada més al nord-est. A partir d'aquest rebaix, els canals de les clavegueres estaven retallats en el terreny natural, contra els límits dels quals es van encaixar, per a cadascuna de les estructures, dues fileres paral·leles de lloses clavades verticalment i en sentit longitudinal. Amb el temps, el rebaix a l'argila va ser omplert amb una terra de coloració fosca (UE 41).

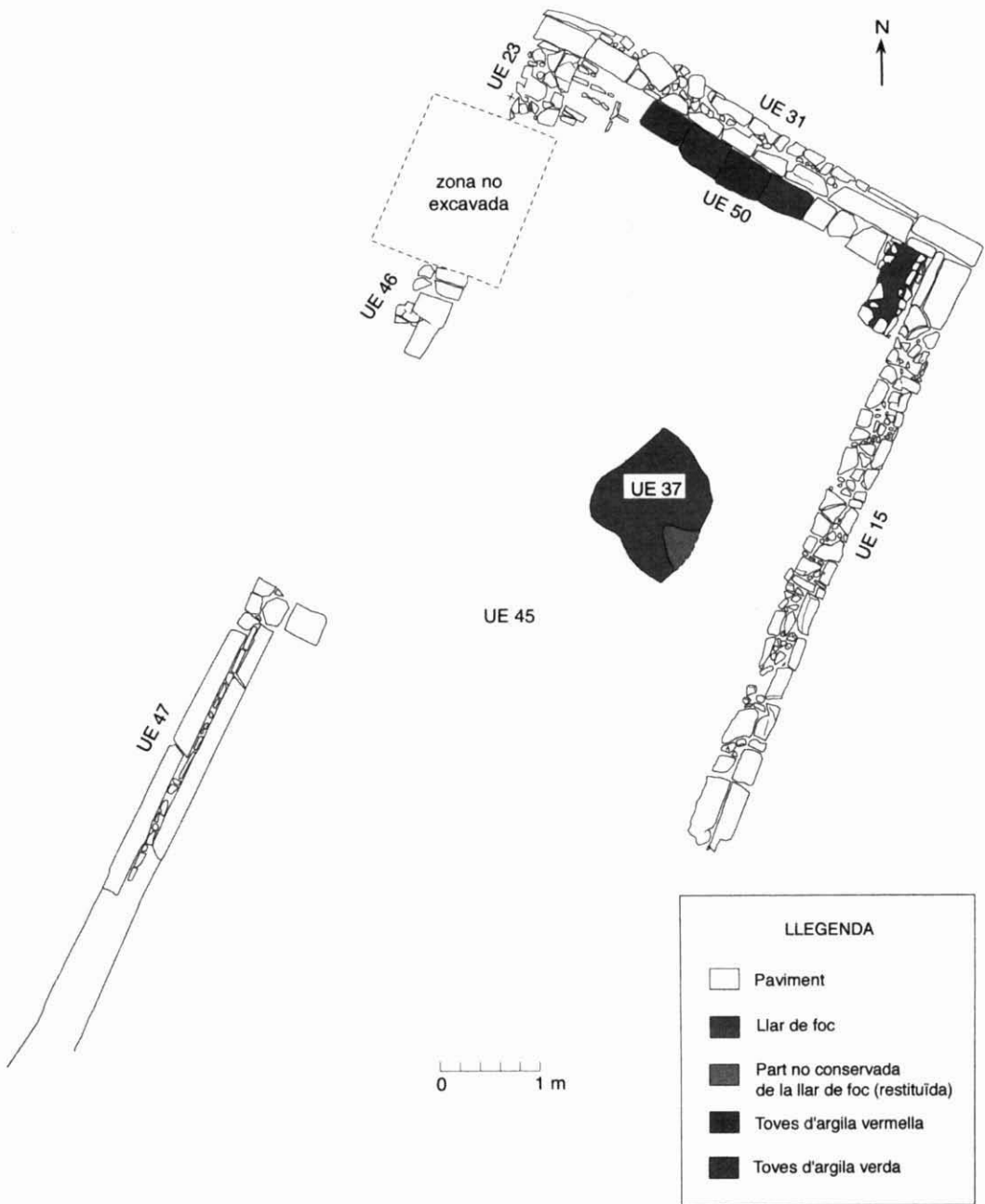

Fig. 6. Planta de l'edifici A, amb la situació de les estructures domèstiques documentades.

La claveguera situada més a l'oest (CL2), de traçat nord/sud, presenta un canal de 150 cm de longitud, amb una amplada entre 12 i 16 cm delimitada per les dues fileres de lloses de mida petita i mitjana (UEs 53 i 54). En aquest cas, la coberta (UE 55) estava formada per lloses de dimensions petites i mitjanes col·locades planes recolzant sobre les parets 53 i 54.

Més a l'est, la claveguera CL3, de traçat nordest/sudoest, està construïda amb el mateix sistema, amb les parets fetes de lloses clavades en sentit longitudinal al canal (UEs 56 i 57), tractant-se en aquest cas de lloses molt allargades (fins a 50 cm de llarg i 12 cm d'ample). El traçat del canal es pot seguir en una longitud màxima de 120 cm, i l'amplada oscil·la entre 14 i 24 cm. Quant a la coberta, està formada per lloses de dimensions més grans que les de CL2 (60 x 20 cm).

A 150 cm de l'origen de CL2 i a 120 cm de l'origen conservat de CL3, les dues conduccions descrites s'uneixen en un canal únic, que continua vers el sud. Aquest darrer tram es conserva en una longitud aproximada d'1 metre, i no s'hi observa cap canvi pel que fa a la tècnica constructiva. De fet, les parets d'aquest canal són la continuació de la paret oest de CL2 (UE 53) i la paret est de CL3 (UE 56). Quant a la coberta, es realitzà amb grans lloses disposades planes, com en el cas de CL3.

Vers el sud, el canal d'aquesta conducció encara es pot seguir en una longitud de 130 cm més, retallat a les graves naturals, però sense que s'hi conservin les lloses de paret o coberta. Per últim, el traçat del canal es perd en un punt a partir del qual el pendent del turó comença a ser molt pronunciat.

Un cop identificades i dibuixades les cobertes, el conjunt d'estructures va ser excavat, tot aixecant les lloses de coberta i procedint seguidament a excavar els sediments que reomplien els canals i s'adossaven a les parets (UE 52 reomplint la claveguera CL2; UE 58 reomplint la claveguera CL3), per tal de poder datar el moment d'amortització d'aquests elements.

Pel que fa al seu funcionament, tot suggereix que es tractava de dispositius destinats a eliminar les aigües vers l'exterior de l'assentament. Tenint en compte que es tracta d'un establiment situat al peu d'un turó, l'aigua que baixava de les zones més altes devia produir infiltracions importants a l'interior de l'assentament. Encara avui dia es pot observar com l'aigua de pluja baixa en forma de torrenceres erosionant el turó en diversos punts. Sembla, doncs, lògica l'existència d'aquests elements, a la part més baixa de l'assentament, destinats a canalitzar i evacuar l'aigua de pluja. Per la seva posició, al sud de les habitacions 2 i 3, seguint la mateixa direcció que la que tindria el pla inclinat de les cobertes de les cases, sembla lògic pensar que aquest agençament va ser habilitat per tal de recollir les aigües pluvials que vessaven de les cobertes.

Entre el conjunt de clavegueres i un petit mur (UE 44), la funció del qual resta desconeguda, aparegué una estructura de combustió (LL2), identificada per la

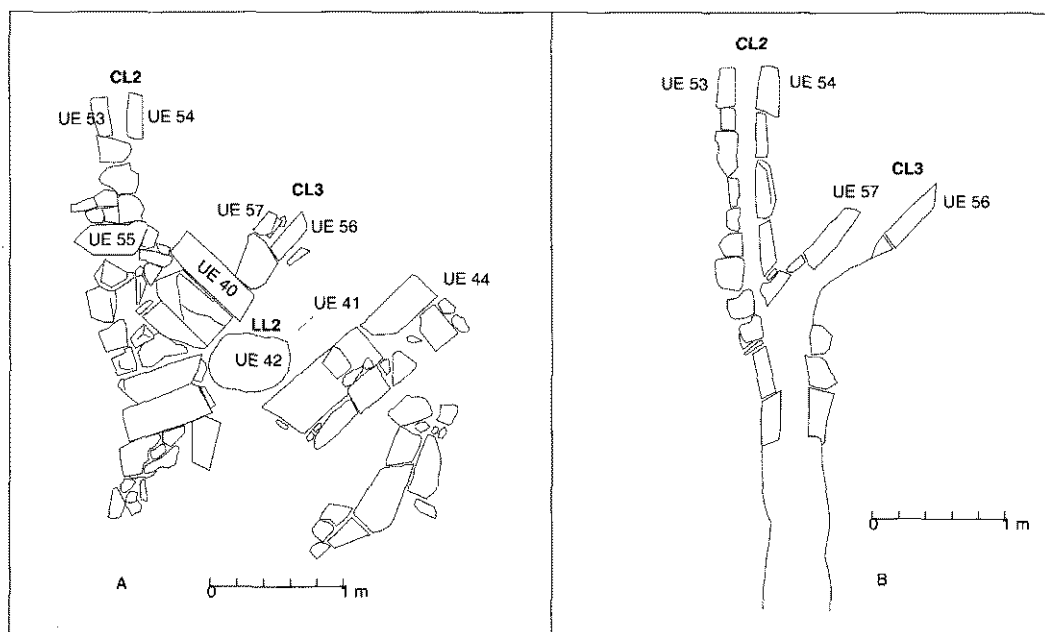

Fig. 7: A) Planta de les clavegueres CL2 i CL3, abans d'excavar-les; B) Planta de les clavegueres CL2 i CL3, un cop excavades.

presència d'una taca de terra cremada (UE 42) de planta ovalada i dimensions de 60 x 40 cm. Entre la terra de l'UE 42 hi havia alguns fragments de ceràmica en posició plana, tal vegada les restes d'una preparació refractària. Aquesta llar havia estat habilitada dins una cavitat (UE 49), retallada en la UE 48, nivell arqueològic de terra argilosa amb algunes taques vermelles, que s'adossava tant al mur UE 44 com a la paret est de la CL3.

Quant al mur 44, se'ns presenta escapçat en els seus dos extrems, sense que hagi estat possible de determinar-ne la causa. Tampoc no s'ha pogut establir si aquest mur formava part d'alguna altra construcció. En qualsevol cas, cal destacar-ne la posició aproximadament paral·lela al mur sudest de l'edifici A. D'haver funcionat en relació a aquesta paret, podria tractar-se d'un cobert situat a la banda posterior de l'edifici, de funció imprecisable atesa l'escassetat de les restes conservades.

A l'oest del conjunt de clavegueres, aparegué una acumulació de pedres de petites dimensions, de planta irregular i dimensions màximes de 170 x 100 cm, que ha estat convenientment delimitada i excavada (UE 59). La terra continguda entre aquestes pedres era absolutament estèril.

2.4. Els materials mobles

Entre els materials mobles destaquen fonamentalment els materials ceràmics, que són, de fet, els objectes d'ús més quotidià (activitats relacionades amb l'alimentació o l'emmagatzematge de productes) dels habitants del Coll Blanc⁴.

A grans trets, els materials ceràmics exhumats defineixen dues fàcies ben separades cronològicament: una emmarcable durant el període ibèric tardà-època tardorepublicana, a la qual correspon la pràctica totalitat del material estratificat del jaciment, i una altra plenament tardoromana, de caire residual.

2.4.1. La fàcies tardoibèrica

Es tracta de la fàcies típica que ofereixen els jaciments ibèrics tardans amb cronologies dins dels segles II i I aC, caracteritzats fonamentalment per contextos tardorepublicans, amb presència de materials d'importació itàlics (i.e. vaixel·la fina de vernís negre Campaniana A i B, ceràmica de parets fines, ceràmica comuna itàlica i àmfores itàliques), i en menor mesura de filiació púnica (i.e. ceràmica comuna púnica centremediterrània i ebusitana, àmfores ebusitanes i del cercle de l'estret), i dels típicament indígenes o produïdes a l'àrea ibèrica (i.e. ceràmica ibèrica oxidada llisa i pintada, grisa ibèrica, ceràmica a mà i àmfores ibèriques).

2.4.1.1. La ceràmica d'importació

2.4.1.1.1. La vaixel·la fina de vernís negre

Aquest grup està constituït per exemplars adscribibles a les dues produccions universals, d'origen itàlic, més importants d'època tardorepublicana: la Campaniana A i la Campaniana B.

La Campaniana A

La Campaniana A, produïda a Nàpols-Ischia, és la ceràmica fina importada majoritària documentada en els contextos del Coll Blanc, en què ha estat possible individualitzar diversos individus atribuïbles tant a la variant clàssica-mitja (c. 180-120 aC) com a la tardana (c. 120-50 aC).

Pel que fa a la variant clàssica mitja, vindria representada per diversos fragments de paret dels quals és impossible esbrinar-ne la forma del vas, essent la

⁴ Resulta curiosa la pràctica absència d'utilatge metàl·lic al jaciment, que de ben segur havia d'existir en un establiment agrícola, com era el cas del Coll Blanc. Tanmateix, no és gaire difícil d'imaginar que els seus pobladors, en abandonar l'assentament definitivament, s'emportessin amb ells els estris més quotidians i valuosos que conservaven en bon estat, i amb més raó els objectes metàl·lics, ja que podien ser reparats més fàcilment que la ceràmica, o fins i tot reciclats.

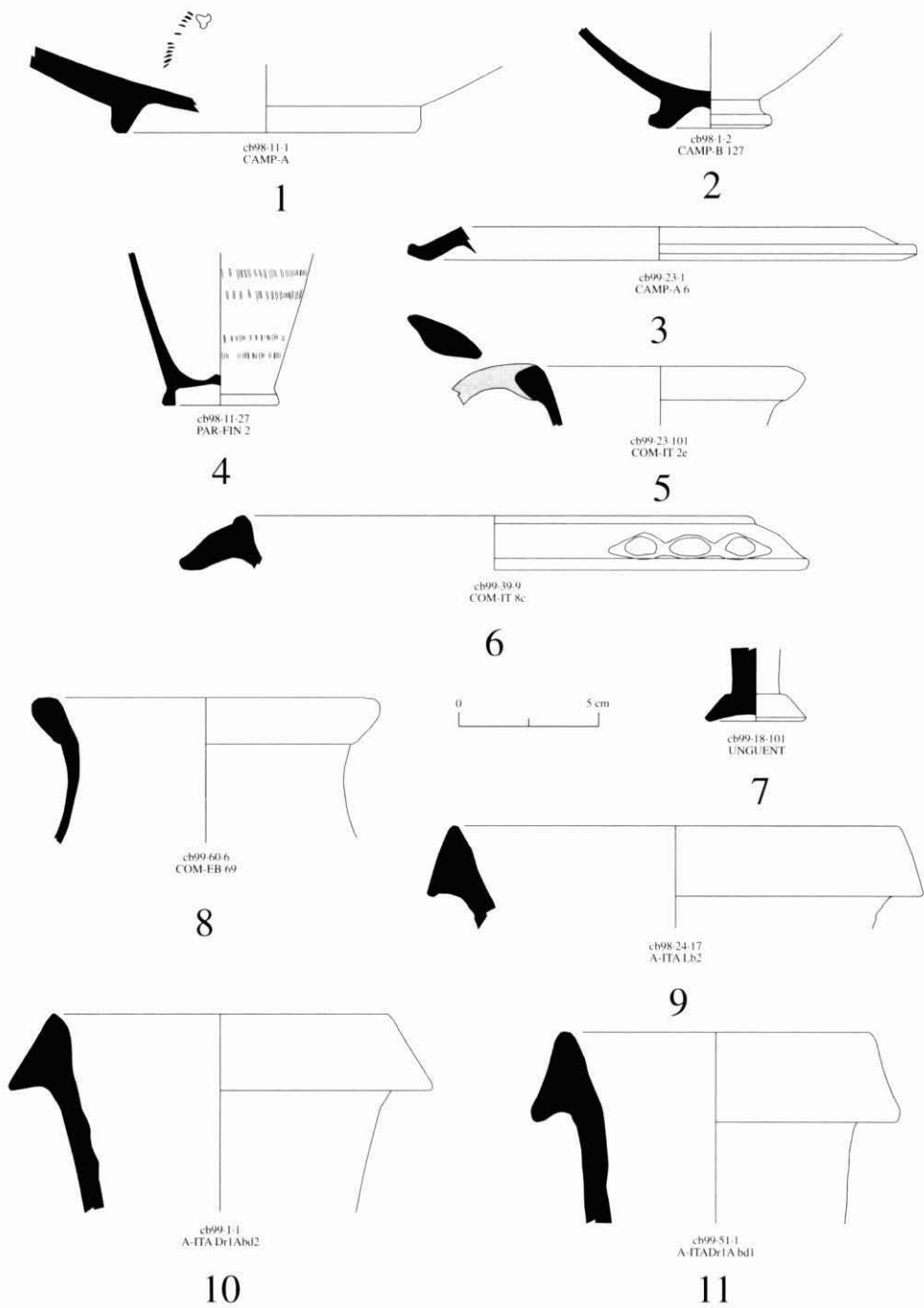

Figura 8

peça més representativa una base, segurament de plat, amb la decoració impresa característica de fulles d'heura envoltades d'orla d'estries sobre fons intern, procedent de l'enderroc de l'habitació 2, UE 11 (fig. 8.1); aquest model decoratiu es generalitza en Campaniana A durant el tercer quart del segle II aC (Sanmartí Grego, Principal 1997, 40).

La variant tardana és la que ofereix un repertori més variat, així com un índex percentual més alt, respecte de la variant anterior. Cal destacar la presència de les formes de plat CAMP-A 6 (F 1452) (fig. 8.3) i CAMP-A 36 (F 1312), la copa CAMP-A 8 (F 2855) i els bols CAMP-27a-b (F 2788) i CAMP-31ab (F 2950), totes típiques també dins el repertori d'aquesta variant, així com la identificació d'una base, possiblement de copa, amb la decoració característica de canaletes concèntriques incises sobre fons intern (UE 19). És interessant apuntar el fet que ambdues formes de plat esmentades més amunt provenen, respectivament, de l'excavació del nivell d'enderroc de l'edifici A i del llit ceràmica de la llar (UE 61) documentada en el mateix edifici.

La Campaniana B

Aquesta producció de vernís negre sols està representada per un únic individu, molt probablement procedent de l'àrea de l'Etrúria septentrional, atribució determinada a partir de l'anàlisi macroscòpica de les seves característiques tècniques (Bianchini, Cibecchini, Pasquinucci 2000, 9). Es tracta d'un fragment de base d'una copa amb nanses CAMP-B 127 (F 3121) (fig. 8.2).

Malgrat que prové de l'estrat superficial que cobreix tot el jaciment, la seva cronologia pot situar-se durant el darrer quart del segle II aC (Morel 1981, 248).

2.4.1.1.2. La ceràmica de parets fines

Ha estat possible identificar diversos individus corresponents exclusivament a formes de gobelet fusiforme, sobretot bases planes, i alguna vora, que correspondrien al tipus PAR-FIN 2. Llurs característiques tècniques ens porten a pensar que es tractaria de productes de procedència itàlica (i.e. pastes fines, dures, roig-taronja, a voltes grises).

La cronologia atorgada a aquests gobelets és força àmplia, i acostumen a ser freqüents en els contextos emmarcables entre el darrer terç del segle II aC i mitjan segle I aC (Sanmartí Grego, Principal 1997, 49-50). Quant a la seva presència al Coll Blanc, si bé es constata de manera molt reduïda, els únics fragments amb una atribució formal segura (gobelets PAR-FIN 2) provenen del context d'abandó de l'habitació 2 (UE 11), associats a un vas de Campaniana A mitja-clàssica: es tracta de diversos fragments de base i cos, amb una decoració de fris de petites incisions paral·leles sobre la superfície externa (fig. 8.4).

2.4.1.1.3. Ceràmica comuna itàlica

Aquesta classe ceràmica ha estat possible identificar-la a partir de fragments corresponents a la forma de morter COM-IT 8c (fig. 8.6) i d'una possible urna del tipus COM-IT 2e (fig. 8.5). Tanmateix, no es tracta de la típica producció campaniana, fàcilment reconeixible per llurs característiques tècniques (pasta roig-marró, taronja, amb desgreixant de petites partícules piroxèniques), sinó de vasos de pasta beix clar o groc, més similar a aquella originària de la zona centreatàlica (Aguarod 1991, 44), encara que també s'ha proposat un origen massaliota per a aquest tipus de pasta (Bats 1988, 1962)

Pel que fa als morters, hem pogut identificar solament un tipus de forma a partir d'una única vora: el morter tipus COM-IT 8c, amb decoració aplicada de cordó amb digitacions sobre el llavi penjant. Aquest tipus cobreix cronològicament la totalitat del segle II aC (Bats 1993, 361-362).

D'altra banda, també hem identificat diverses bases planes, horitzontals o lleugerament còncaves, cosa que podria apropar-nos a formes de morter del tipus COM-IT 8c, 8d, 8e o 8f, sense poder precisar-ne més concretament la tipologia; en conjunt, vindrien a indicar un arc comprès entre l'inici del segle II aC i mitjan segle I aC. D'altra banda, l'urna amb nansa COM-IT 2e oferiria un espectre cronològic molt més ampli, que des d'un moment tardorepublicà perduraria fins a, grosso modo, època flàvia (Bats 1993, 359).

Així doncs, la informació que ens ofereix aquesta classe ceràmica és molt limitada malgrat aparèixer, en alguns casos, ben contextualitzada (e.g. urna COM-IT 2e en l'estrat d'enderroc de l'edifici A). No obstant, és interessant observar que les úniques peces de ceràmica comuna itàlica adquirides pels pobladors del Coll Blanc van ser vasos molt específics i especialitzats, és a saber, sols morters (amb l'excepció de la urneta), sense que hàgim documentat la presència d'altres vasos força usuals en contextos tardorepublicans, com ara les patinae de vora bífida COM-IT 6c o 6d o els plats-tapadora COM-IT 7a o 7b, que s'ajusten força bé a cronologies del final del segle II aC.

2.4.1.1.4. Les àmfores itàliques

Hem pogut documentar al Coll Blanc la presència d'àmfores originàries de dos àmbits productius itàlics diferents. El primer, i majoritari, el componen les àmfores d'àmbit tirrè, de procedència campaniana, amb la pasta característica de coloració roig-taronja i desgreixant de partícules piroxèniques, amb presència esporàdica d'engalba groc o beix clar sobre la superfície externa. L'única forma documentada és l'A-ITA Dr1A en les variants de vora adscribibles als tipus A-ITA Dr1A-bd1 i bd2. La presència de fragments de les esmentades característiques tècniques és molt freqüent en tots els estrats del Coll Blanc, sobretot fragments de paret, essent les

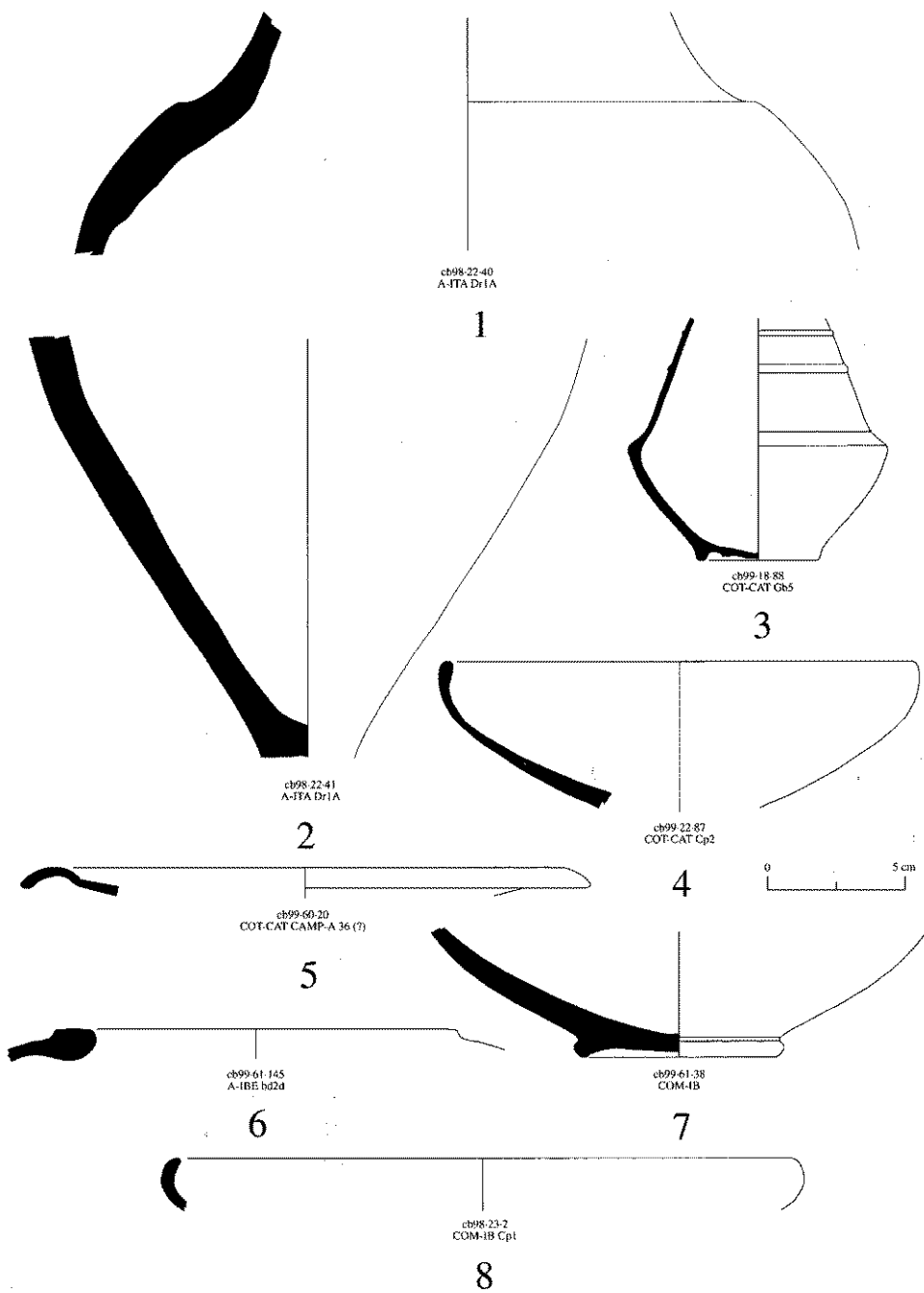

Figura 9

vores poc nombroses. Malgrat tot, cal esmentar la troballa d'una vora bd1 en la preparació de llar de l'edifici A (UE 61) i d'una altra a la UE 51 (fig. 8.11), o també els cossos, gairebé complets, corresponents a dues àmfores de tipologia A-ITA Dr1A en l'estructura UE 43 de l'habitació 3 (fig. 9.1-2). Dissortadament, no resulta possible extreure conclusions cronològiques més concretes de les atribuïdes, de manera general, a aquest continent amfòric (c. 135-50 aC), ja que la totalitat del material estudiat és força uniforme.

El segon àmbit productiu present al Coll Blanc és l'adriàtic, documentat a partir de la troballa d'una única vora d'A-ITA Lb2 (fig. 8.9), apareguda en el reompliment de la claveguera CL1, i a la qual també se li pot atorgar una cronologia de darrer quart del segle II aC, perdurant fins al primer quart del I dC.

Pel últim, ens sembla interessant esmentar la completa absència d'àmfores tipus A-ITA Dr1B, les quals inicien la seva presència en els contextos occidentals a inicis del segle I aC (Marín, Ribera 2000, 98-99; Pérez Ballester 2000, 133). Aquest argument *ex silentio*, amb tot i les limitacions que implica, ens portaria també a considerar de manera més ferma una datació de final de segle II-inicis del I aC per al període d'ús efectiu del conjunt.

2.4.1.1.5. Ceràmica comuna púnica centremediterrània i ebusitana

Aquestes dues classes ceràmiques han estat identificades al Coll Blanc únicament a partir de fragments de paret i d'algun fragment de vora esporàdic, sense que en la majoria dels casos hagi estat possible esbrinar-ne les tipologies. D'altra banda, el seu índex de representativitat en el conjunt de la ceràmica d'importació és molt baix.

Estratigràficament hem pogut individualitzar sols uns quants fragments de comuna ebusitana en el nivell d'abandó de l'habitació 2, entre els quals destaca una vora corresponent a una gerra evolucionada del tipus COM-EB 69 (fig. 8.8), així com un altre fragment de paret amb restes de pintura marró-roig sobre la superfície externa, procedent de la UE 20.

Així doncs, la informació que aporten és força limitada; solament testimoniar la seva presència com a productes residuals, encara en circulació en els mercats occidentals del final del segle II-aC. Tanmateix, és interessant constatar la presència de la gerra COM-EB 69 en l'estrat d'abandó de l'habitació 2, i que encara reafirma més una datació de c. 100 aC, o lleugerament anterior, per a la formació del nivell.

2.4.1.1.6. Àmfores púniques (ebusitanes i del cercle de l'estret)

De la mateixa manera que en el cas anterior, només ha estat possible documentar l'existència d'aquestes produccions amfòriques al Coll Blanc a partir de la troballa de fragments de paret, sense tipologia, essent sempre més nombrosos els pertanyents a la producció del cercle de l'estret.

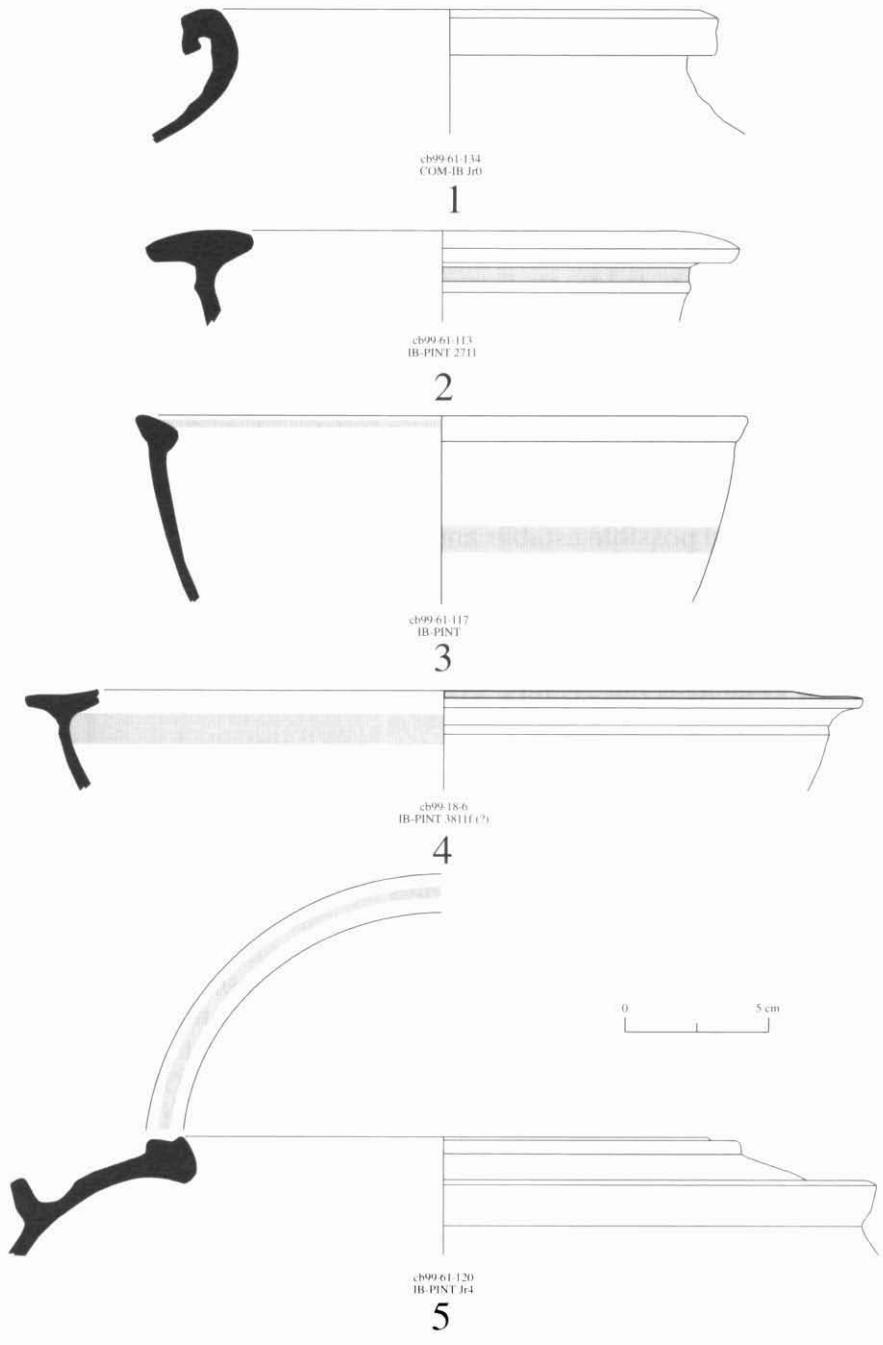

Figura 10

Malauradament, la informació aportada per aquests fragments és molt mins, paral·lelitzable a l'apuntada en l'apartat anterior. Tanmateix, cal esmentar la presència de fragments d'àmfora del cercle de l'estret amb context estratigràfic, tant en l'estrat d'enderroc de l'habitació 2, com en el de l'edifici A.

2.4.1.1.7. Ungüentaris

Aquests petits recipients per contenir perfums o bàlsams només són representats al Coll Blanc per un únic exemplar, procedent del llot de ceràmiques de la llar de l'edifici A, individuat a partir de la base, i que podria correspondre als tipus d'ungüentari piriforme allargassat UNGÜENT B2, B3 o B5, segurament d'origen italià (fig. 8.7).

Aquests ungüentaris foren produïts durant un ampli període de temps que oscil·la entre el segle III aC i fins al primer quart del segle I aC (B2 i B5, mentre que el tipus B3 sembla acabar entorn del darrer quart del segle II aC). La seva aparició en la UE 60 únicament ens indica una cronologia a partir del darrer quart del segle II aC, sense que sigui possible establir amb més precisió la seva cronologia exacta.

2.4.1.2. Les ceràmiques produïdes a l'àrea ibèrica

Sota aquesta denominació englobem totes aquelles ceràmiques de producció local o regional, de tradició eminentment indígena, entre les quals cal destacar la ceràmica ibèrica oxidada (llisa i pintada) i reduïda, les ceràmiques a mà i les típiques àmfores ibèriques.

2.4.1.2.1. La ceràmica ibèrica oxidada

Hem distingit en aquest apartat la producció llisa, no decorada, d'aquella que presenta decoració pintada, amb motius diversos, fonamentalment de tipus geomètric (cercles concèntrics, bandes-línies, etc.), amb pintura roig-marró vinós.

La ceràmica ibèrica llisa

Respecte de la ceràmica comuna ibèrica llisa, aquesta és, amb diferència, la classe ceràmica majoritària en els contextos del jaciment, amb un repertori de formes molt uniforme: domini de les copes COM-IB Cp1 (format gran) (fig. 9.8) i Cp6 (format petit), seguides, a més distància, pels vasos cistell COM-IB Jr6, les gerres contenidor de tipologia diversa (COM-IB Jr0) amb coll de cigne (fig. 10.1), així com ja més esporàdicament algun càlat i enocoe (COM-IB Cc0) sense cap tipus de decoració.

Es tractaria del servei bàsic d'ús per al consum d'aliments tant sòlids o semisòlids (copes de format gran) com líquids (copes de petit format), per al servei de líquids (enocoe i càlat?) i per al seu emmagatzematge (vas cistell, gerres diverses), en què mancaria, no obstant, un gobelet o vas amb nansa com ara el típic vas bitroncocònic amb una nansa (no present al jaciment en ceràmica ibèrica oxidada).

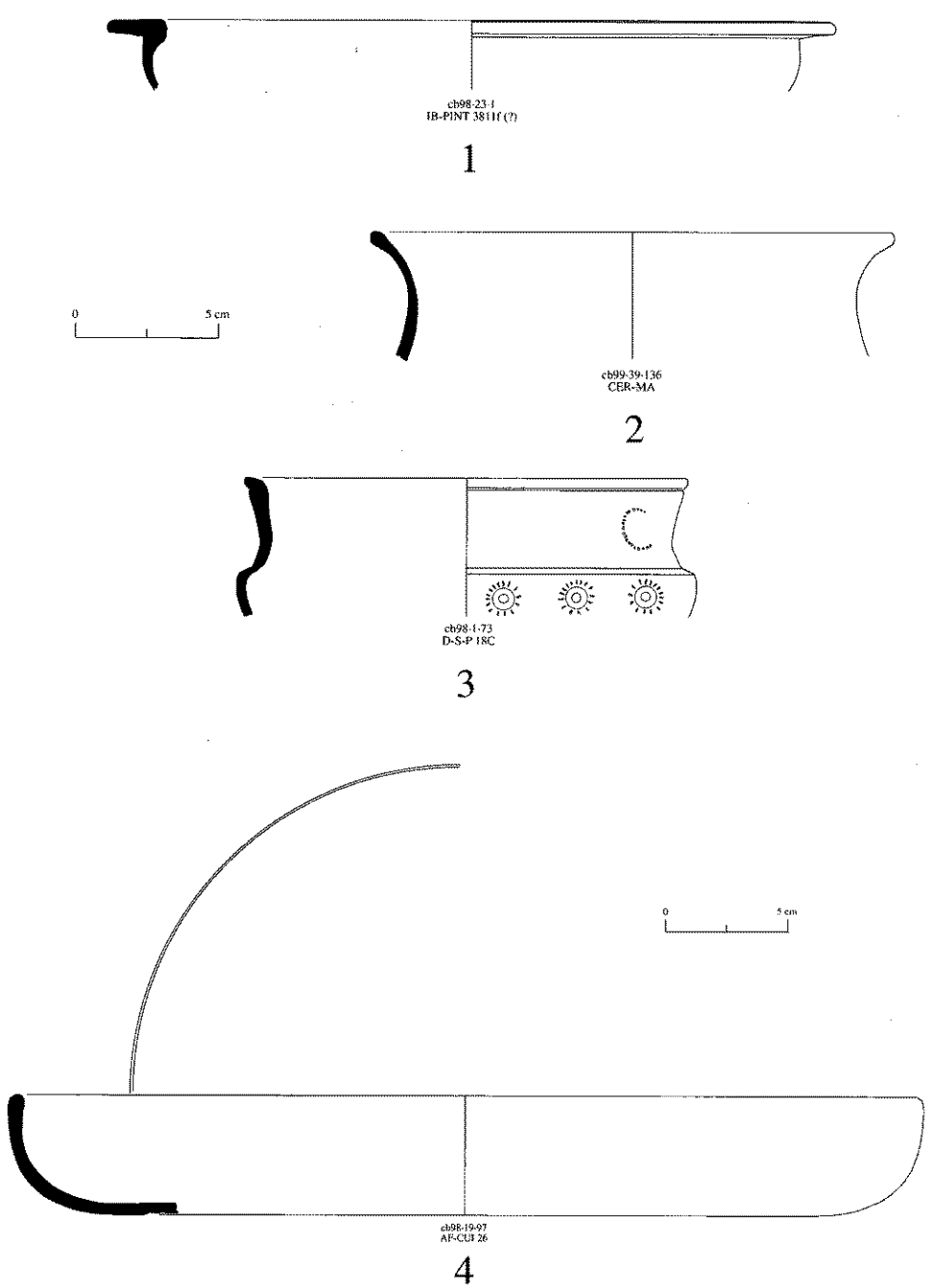

Figura 11

Pel que fa a la seva contextualització i cronologia al jaciment, ben poca cosa podem dir, ja que la datació atorgada actualment a aquestes ceràmiques resulta força àmplia, abraçant pràcticament tot el segle II aC i bona part del I aC, sense que llurs límits cronològics hagin estat definits amb completa certesa; pel que fa a l'estratigrafia del Coll Blanc, la presència d'aquest tipus ceràmic és ben palesa pràcticament a totes les UEs, sense que sigui possible extreure'n conclusions d'ordre cronològic de resultes de llur homogeneïtat.

La ceràmica ibèrica pintada

Per comparació a la ceràmica llisa, l'índex de freqüència de la ceràmica ibèrica oxidada pintada no és tan important ni destacat, encara que en algun context (eg. edifici A, de tipus domèstic) la seva presència augmenta considerablement.

Dissortadament, i de resultes de la fragmentació del material, ha estat impossible definir motius o models decoratius globals per als vasos, i sols podem parlar de decoracions simples, formades per bandes o franges paral·leles o en solitari, que decoren les parets dels vasos, generalment en la seva superfície externa, encara que de manera esporàdica hem documentat casos en zones interiors; també existeixen exemplars amb línies simples sobre la vora (e.g. gerra-contenidor COM-IB Jr4 de la UE 60).

Quant al repertori formal documentat, dominen els càlats IB-PINT 2711 (fig. 10.2 i 4), seguits de les copes IB-PINT 3821a i 3822b, alguna copa similar a la tipologia IB-PINT 3811f (fig. 11.1), i gerres-contenidors de tipologia diversa (e.g. COM-IB Jr4 o Jr6) (fig. 10.5), sempre amb motius de bandes.

Pel que fa a la cronologia, el panorama és completament paral·lelitzable al descrit per a la categoria anterior. La informació més útil que ofereix la ceràmica ibèrica pintada, en aquest cas, és la constatació de l'augment de la seva presència en els contextos domèstics (edifici A), cosa que podria indicar-nos una certa predilecció pels vasos decorats en ambients d'aquest tipus.

2.4.1.2.2. La ceràmica ibèrica reduïda

Es tracta de la producció de ceràmica ibèrica en pasta grisa, obtinguda voluntàriament i no per defecte de cocció, com succeeix en alguns vasos mal cuïts que originalment havien de ser oxidats. La seva denominació resulta un xic confusa ja que alguns investigadors l'anomenen simplement ceràmica ibèrica reduïda o grisa (denominació adoptada en aquesta cas), mentre que altres opten per grisa de la costa catalana, o fins i tot grisa emporitana.

De fet, això és indicador de la probable pluralitat de centres productors, entre els quals hem de comptar amb tota seguretat Empúries, amb una producció ben definida, i de la qual al Coll Blanc tenim alguns exemples. Pel que fa a la resta de

materials, hem decidit considerar-los conjuntament sota la denominació de ceràmica ibèrica reduïda.

El repertori formal és molt limitat, i ve dominat gairebé completament per les copes COT-CAT Cp2 de diversos formats (fig. 9.4) i pels vasos bitroncocònics d'una nansa COT-CAT Gb5-6. També hem documentat tres individus corresponents a possibles imitacions de plats CAMP-A 36 (fig. 9.5); respecte d'aquesta darrera forma, si bé es coneixen imitacions de vasos de ceràmica de vernís negre en ceràmica ibèrica reduïda (e.g. ceràmica àtica, o fins i tot de Campaniana B, C i Terra Sigillata per a la producció emporitana), concretament la forma CAMP-A 36 no havia estat documentada amb anterioritat; amb tot, però, cal ser prudents ja que només disposem de fragments de vora (llavi corb, que penja vers l'exterior), i desconeixem l'evolució de la resta del cos i la base.

En conclusió, ens sembla prou probable que aquesta classe ceràmica fos considerada com a vaixel·la, no amb el mateix estatus que la ceràmica de vernís negre importada, però igualment destinada al consum d'aliments, tant sòlids o semisòlids (copes i plats), com líquids (vasos bitroncocònics).

La datació atorgada a aquests recipients pot situar-se, grosso modo, durant el segle II aC; tanmateix, els vasos bitroncocònics COT-CAT Gb5 i Gb6 ofereixen cronologies més concretes dins de la segona meitat del segle (Gb5) o ja durant el primer quart de la centúria següent (Gb6). Malauradament, els fragments de base i vora conservats no permeten afinar gaire la tipologia d'aquests vasos, que han d'oscil·lar entre aquests dos tipus; només podem oferir l'atribució segura d'un vas del tipus COT-CAT Gb5 (fig. 9.3), aparegut en l'estrat d'enderroc de l'habitació 3 (UE 18). D'altra banda, val la pena esmentar el fet que majoritàriament aquesta classe ceràmica ha estat documentada als estrats d'enderroc i anivellament de les habitacions 1, 2 i 3, essent la seva presència bastant reduïda en el context de l'edifici A; també és interessant notar que les formes de plat imitació de CAMP-A 36 únicament han aparegut en els contextos recuperats en les habitacions 2 i 3 (UEs 11, 22 i 60), estructuralment les més antigues del jaciment.

2.4.1.2.3. Les ceràmiques a mà

Aquesta classe ceràmica, que respon a la tradició més pròpiament indígena, es manté present al Coll Blanc però en quantitats molt reduïdes, ja en una fase de desaparició o substitució per part d'altres ceràmiques a torn.

Les úniques formes identificades són les típiques olles de perfil en «s» (e.g. fig. 11.2), esporàdicament decorades amb un cordó aplicat o un fris incís sobre la superfície externa superior del vas. Tècnicament són ceràmiques de cocció reductora (ocasionalment oxidant), grolleres, poc depurades, amb desgreixant calcari, amb evidents mostres d'haver anat al foc, cosa que palesa el seu ús com a recipients culinaris.

2.4.1.2.4. L'àmfora ibèrica

L'àmfora ibèrica és ben representada al jaciment, encara que en número inferior d'individus per comparació a l'àmfora itàlica; bàsicament ha estat documentada a partir de tres vores de boca plana del tipus A-IBE bd1d, 2d i 3d, molt probablement produïdes a l'àrea de la Cossetània.

Si bé la seva adscripció cronològica és molt àmplia i abraça pràcticament la totalitat dels segles II-I aC, en els contextos del Coll Blanc es concentra la seva presència en el nivell UE 25, així com en l'estrat d'enderroc de l'edifici A (fig. 9.6).

2.4.2. La fàcies tardoromana

Tal com hem apuntat més amunt, la fàcies tardoromana és molt més reduïda, quantitativament parlant, a banda de presentar seriosos problemes en relació a la seva contextualització. De fet, aquesta fàcies ha estat identificada únicament a partir de la troballa de materials tardans en nivells superficials arreu del jaciment, o com intrusions en estrats ben delimitats i pertanyents, sense cap dubte, a la fase tardoibèrica, de resultes dels particulars processos erosius que ha sofert el jaciment des del seu abandó definitiu (cf. supra).

Amb tot, hem de dir que, en conjunt, el context resulta força coherent, i ens vindria a indicar l'existència d'una ocupació d'època tardoromana al jaciment, després d'un hiatus aproximat de gairebé 300 anys, de la qual, per les raons anteriorment esmentades, no se n'han conservat estructures arquitectòniques.

A grans trets, aquesta fàcies es caracteritzaria per la presència de ceràmica africana de cuina, amb plàteres del tipus AF-CUI 26⁵ (fig. 11.4) i altres fragments informes amb solcs i superfície externa fumada (que podrien correspondre a cassoles AF-CUI 197). Quant a la ceràmica fina, cal destacar diversos fragments corresponents a un bol amb restes de decoració impresa exterior de TS Grisa Paleocristiana, o d'alguna producció derivada, que correspondrien a la forma de copa D-S-P 18C (fig. 11.3), i que ofereix una datació de final segle IV-V dC.

També formarien part d'aquesta fàcies les restes de contenidors amfòrics africans i de la zona del cercle de l'estret d'època imperial, sense que hàgim pogut determinar-ne la forma, únicament identificats a partir de fragments informes de paret.

Tot aquest conjunt de materials ens marcaria un període comprès, aproximadament, entre el 150-300 dC, i fins i tot amb un índex de perduració més

5 Val a dir que aquesta plàtera també és present entre el repertori de la TS Clara A (CLAR-A 26); tanmateix, per les característiques tècniques que presenta, similars a les de les típics plats-cassola AF-CUI 23A i 23B, hem decidit incloure-les en aquest grup.

enllà del segle III, sense que puguem precisar-ne més la datació amb la informació contextual de la qual disposem.

Cal esmentar també la presència de restes corresponents a un vas de vidre, segurament una petita ampulla, de parets molt fines i primes, de color verd olivaci, amb reflexos iridescents. En no disposar de la forma concreta (únicament restes d'una base), no podem oferir cap atribució respecte de la seva producció, origen o cronologia, amb tot i que les característiques tècniques semblen correspondre a les dels vidres d'època romana imperial; la seva ubicació estratigràfica tampoc resulta clarificadora, ja que prové de nivells superficials i associats a l'estructura UE 26.

Per últim, cal esmentar la troballa superficial d'una petita moneda de bronze, molt malmesa i erosionada, sense que hagi estat possible procedir a la seva classificació. Tanmateix, per les seves reduïdes dimensions i aparença, sembla tractar-se d'una fraccionària baiximperial.

2.5. Interpretació del jaciment

En primer lloc, les construccions més antigues identificades al jaciment (habitacions 1 a 3), indiquen que el jaciment del Coll Blanc era, a finals del segle II aC, un nucli no gaire extens format per un mínim de tres habitacions col·locades en bateria. Immediatament a l'est i a l'oest d'aquestes tres habitacions, igual que al sud, el jaciment ha estat molt afectat per l'erosió, de manera que no podem determinar si hi havia hagut altres construccions.

D'altra banda, al sud de les tres habitacions esmentades s'han documentat dues clavegueres, en un espai versemblantment obert, la qual cosa indica que, de la mateixa manera que les habitacions 1, 2 i 3 de l'assentament havien estat construïdes amb murs de tanca comuns, l'eliminació de les aigües de pluja es resolia igualment de manera col·lectiva, amb la disposició de les canalitzacions descrites en un espai que, tal vegada, era d'utilització pública.

Les habitacions documentades, com s'ha descrit, estaven construïdes amb potents murs de pedra acabats amb elevacions de terra. Pel que fa a les cobertes, no se n'ha identificat cap resta, però devien estar elaborades (com és ben conegut per altres assentaments del període ibèric) a base d'un embigat de fusta sobre el qual es dipositava un encanyissat recobert d'una capa de fang barrejada amb palla. Cal esmentar que, tot i la cronologia tardana d'aquest assentament dins el període ibèric i l'abundància de materials ceràmics de producció romana, les tècniques de construcció emprades són típicament ibèriques, i pot ser significatiu, en aquest sentit, la total absència de teules emprades en el sistema de cobriment.

En cap de les dues habitacions excavades s'ha identificat la porta d'accés. No obstant, creiem que les portes devien estar situades al costat sud. Recordem que

el mur nord, en el qual no s'ha identificat cap obertura, és el més ben conservat i presenta un alçada de diverses filades. No sembla possible, doncs, la presència de portes en aquest mur. Per una altra part, el mur de tanca meridional ha desaparegut a les habitacions 2 i 3 i es conserva molt malament a la 1. És en aquest mur on suposem les portes, la qual cosa sembla lògica si tenim en compte que és l'orientació que millor permetria l'aprofitament de la llum del sol.

Les habitacions 1 i 2 no han proporcionat agençaments que permetin una atribució funcional clara, ni com a hàbitats ni com a recintes de magatzem o treball; quant a l'habitació 3, encara que molt malmesa per la superposició de l'edifici A, és l'única que ha lliurat restes de paviment així com una estructura relacionable amb el suport d'àmfores. Els materials arqueològics recuperats han estat escassos, i es tracta en la seva major part de ceràmiques, estant presents tant la vaixel·la per al consum i la ceràmica de cuina, com les àmfores, destinades a emmagatzematge. També s'ha documentat una fusaiola a l'habitació 1, instrument per filar relacionable amb la funció d'hàbitat. Entre els objectes mobles, un dels elements que manquen són els molins, utilitzats per elaborar la farina (de cereals o de glans) i normalment presents en ambient domèstic. Cal pensar, però, que la funció d'aquests darrers elements podria haver estat substituïda per morters, dels quals sí que tenim exemplars. L'escassetat del material arqueològic a l'interior de les habitacions té una explicació molt clara, i és que l'assentament no va ser destruït de forma violenta (saqueig, incendi...) sinó que va ser abandonat de manera lenta i premeditada, és a dir, que els seus habitants van poder endur-se tots els objectes que encara estaven en bon estat, deixant només algunes deixalles, com objectes trencats o malmesos.

L'absència d'estructures domèstiques documentades (llars, forns o altres) és més difícil d'explicar. No oblidem, però, que la part sud de les habitacions ha desaparegut pràcticament i que, en el cas de les estructures de combustió, és en aquesta zona on haurien estat col·locades (a prop de la porta, per facilitar l'evacuació dels fums). Cal considerar la possibilitat, doncs, que aquestes estructures hagin estat, com els murs i una part de la sedimentació interna de l'assentament, destruïts per l'erosió.

Cronològicament, i a partir de l'estudi dels materials d'importació (ceràmica campaniana A mitja-clàssica, àmfora itàlica, ceràmica de parets fines) el darrer moment d'ús d'aquests àmbits s'ha de situar al final del segle II aC (c. 100 aC). La resta de materials (ceràmiques ibèriques, a torn o a mà) no aporten precisions cronològiques ni tampoc de funcionalitat, tot i que alguns elements es relacionen amb activitats de caràcter domèstic (vaixel·la de consum, fusaiola) més que d'emmagatzematge, corral o ús artesanal especialitzat. L'absència d'elements d'equipament deixa aquests escadussers materials mobles com a única evidència d'ús.

Pel que fa a la funcionalitat de l'edifici A, construït molt poc després de l'abandonament de les habitacions 1 a 3, les estructures documentades en relació al paviment indiquen una funció d'espai d'habitació. A diferència del conjunt d'habitacions 1 a 3, on l'absència d'elements d'equipament i l'escassetat de materials mobles dificulta l'atribució de funcionalitats als diferents espais, en aquest cas estem clarament davant un edifici de caràcter residencial. La llar de foc, de grans dimensions i molt ben construïda, pot relacionar-se tant amb la funció d'escalfar un espai on es fa vida com amb la de lloc de cuina. No obstant, l'absència de cendres, deixalles i altres elements relacionats amb la preparació culinària semblen desmentir aquesta darrera possibilitat. La presència d'una capa de ceràmica sota la superfície de combustió d'aquest agençament, destinada a mantenir l'escalfor, podria recolzar aquesta hipòtesi, si bé no exclou la possibilitat d'una utilització com a estructura culinària. Quant a la banqueta identificada al llarg del mur nordoest i part del mur nordest, cal dir que aquest tipus d'estructures es pot donar interpretacions diferents, ja que podria estar relacionada tant amb una activitat de magatzem (suport d'envasos), com amb la de seure-hi (per tal de consumir aliments o de reunir-se). En el cas de l'edifici que descrivim, la construcció d'aquest element col·locant les toves amb una intenció estètica evident, sembla més fàcilment relacionable amb la funció de seure-hi que amb la de magatzem. Si a aquests elements afegim les grans dimensions de l'habitació, podríem pensar en alguna destinació de caire social per aquest edifici. El fet de trobar-se aparentment aïllat ens impedeix de precisar-ne més la funcionalitat així com de comparar-lo amb altres construccions que hi haguessin funcionat coetàniament.

La datació per l'edifici A, que per cronologia relativa és posterior a l'habitació 3 (ja que se li superposa), sembla avançar-se cap al començament del segle I aC, a partir de l'anàlisi de la vaixel·la fina i la ceràmica comuna importada (cf. supra), ja que la resta de materials que donen datacions precises són comunes amb la fase anterior. Per tant, si bé el bastiment de l'edifici A és estructuralment posterior a l'amortització del conjunt anterior, l'anàlisi del material moble ens mostra que l'espai de temps entre l'abandó de les habitacions 1-3 i la construcció efectiva de l'edifici A fou relativament curt, d'apenes 10-15 anys, així com el seu període d'ús (abandó durant la primera meitat del segle I aC).

En l'actualitat, sembla molt probable que el despedrament notable que afecta especialment a l'habitació 3 (a nivell de fonaments fins i tot) i en part a la 2 fos resultat de l'activitat constructiva de l'edifici A. D'aquesta manera, és possible que l'elecció del lloc, encara que no es tractés de la mateixa població, vingués motivat per la pedrera que constituïen les cases abandonades -i, tal vegada, enderrocades- 1 a 3.

Els altres elements identificats en el jaciment no tenen tampoc una atribució cronològica clara, és més, tampoc no tenen una relació clara amb la resta de

construccions existents. Ens referim a les clavegueres CL2 i CL3 i al mur UE 44 i la llar LL2. Tot i així, per la posició física d'aquests elements, les clavegueres podrien haver-se construït en la primera fase i haver funcionat conjuntament amb les cases 1-3, mentre que el mur i la llar podrien formar part d'algun agençament situat a la part posterior de l'edifici A.

Quant a la identitat de la població que vivia a l'indret, ja hem esmentat que eren culturalment i ètnicament ibèrics. Es tractava amb tota probabilitat d'unes poques famílies d'agricultors, que aprofitant els camps circumdants, la proximitat d'una font d'aigua per a l'activitat domèstica i els conreus, van establir-se a la banda sud d'un petit promontori a recer de la tramuntana i orientat a ponent. Ni les cases conservades ni els objectes que s'hi han trobat ens permeten de pensar que fos una pagesia rica, si bé degueren gaudir de certa prosperitat, ja que van poder adquirir productes d'importació, que arribaven als mercats locals o carretejats fins allà per petits comerciants. En aquest sentit, no és solament la vaixel·la, que hem de tenir en compte, sinó també el contingut dels envasos: oli, vi, mel, salaons,...

3. Consideracions finals

Amb aquest article donem per acabats els treballs d'excavació al jaciment del Coll Blanc, que ha quedat limitat naturalment per la topografia del terreny, a est i oest per sengles torrenteres i al sud pel declivi del terreny, segurament també afectat per l'erosió. Cap al nord hem realitzat un sondeig de comprovació, sense que aquesta hagi donat resultats positius. De tota manera, és possible que les dimensions originals del jaciment haguessin estat superiors al que s'ha pogut identificar.

Com a valoració final de la recerca realitzada en aquest jaciment, es pot dir que els resultats obtinguts han estat satisfactoris. En primer lloc, l'excavació d'assentaments ibèrics a la zona de la Baixa Segarra és important ja que el poblament ibèric de la zona és pràcticament desconegut. En segon lloc, perquè coneixem, en general, pocs assentaments que cobreixin el període cronològic en què és ocupat el Coll Blanc. En aquest sentit, el jaciment ens ha permès de conèixer el procés d'evolució d'un assentament a finals del període ibèric, i ens informa de la pervivència d'elements d'aquesta cultura sota la romanització.

Bibliografia

AGUAROD, C.: *Cerámica romana importada de cocina en la Tarraconense*, Saragossa, 1991.

ALMAGRO, M.: «Noticias prehistóricas del valle del Noya», *Pirineos*, núm.6, 1947, ps. 213-231.

ALMAGRO, M; SERRA J. de C; COLOMINAS, J.: *Carta arqueológica de España*. Barcelona. Madrid, 1945.

BATS, M.: *Vaisselle et alimentation à Olbia de Provence (v. 350 - v. 50 av. JC.)*. *Modèles culturelles et catégories céramiques*, RAN, supp. 18, París, 1988.

BATS, M.: «Céramique commune punique», *Lattara*, 6, pàg. 357-362.

BELARTE, M. C. , HERNÁNDEZ, J., PRINCIPAL, J.: «El jaciment del Coll Roig, Bellprat (Anoia). Excavacions del 1995», *Recull*, 4, ps. 27-36.

BELARTE, M. C. , HERNÁNDEZ, J., PRINCIPAL, J.: «L'assentament iberoromà del Coll Blanc (Bellprat, Anoia)», *Recull*, 7, ps. 7-29

BAINCHINI, S., CIBECCHINI, F., PASQUINUCCI, M.: «Aspetti e problemi della ceramica a vernice nera del II-I sec. a.C. nell'Etruria nord-occidentale», *La ceràmica de vernís negre dels segles II i I aC: Centres productors mediterranis i comercialització a la Península Ibèrica*, Mataró, 2000, pàg. 7-17.

Carta arqueològica. Comarca Conca de Barberà. Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona 1989.

Carta arqueològica. Comarca Anoia. Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona (inèdita).

ENRICH, J.: «Nuevos yacimientos de sílex de superficie en la comarca del Anoia», *Información Arqueológica*, núm.19, 1976, p. 23.

ENRICH, J., ENRICH, J.: «Evolució dels models d'assentament i pautes econòmico-culturals del poblament ibèric i romà a la Conca d'Òdena», *Estrat*, núm.1, 1989, ps. 67-76.

MARÍN, C., RIBERA, A.: «Las cerámicas de barniz negro de Valentia», *La ceràmica de vernís negre dels segles II i I aC: Centres productors mediterranis i comercialització a la Península Ibèrica*, Mataró, 2000, pàg. 91-105.

PÉREZ BALLESTER, J.: «Cerámicas de barniz negro de los niveles republicanos del anfiteatro (Cartagena)», *La ceràmica de vernís negre dels segles II i I aC*:

Centres productors mediterranis i comercialització a la Península Ibèrica, Mataró, 2000, pàg. 129-141.

SANMARTÍ GREGO, E., PRINCIPAL, J., «Las cerámicas de importación, itálicas e ibéricas, procedentes de los campamentos numantinos», *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 7, 1997, pàg. 35-75.

VELAZA, J.: «Una nueva lápida ibérica procedente de Civit (Tarragona)», *Pyrenae*, 24, 1994.

VILASECA ANGUERA, S.: «La cova de La Gorja de Gaià de Pontils (municipi de Sta. Perpètua, La Segarra)», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 484, 1935.

VILASECA ANGUERA, S.: «El primer sepulcro megalítico de la provincia de Tarragona: la cista dolménica del Bosc del Pla de la Sala de Passanant», *Ampurias*, XI, 1949, p. 180.